DE HOOGLEERAAR
SCHRÖDER.

IN EENIGE HOOFDTREKKEN, OOK UIT DEN MOND ZIJNER VRIENDEN EN LEERLINGEN, GESCHETST

DOOR

HERM. JOH. ROYAARDS.

(Overgedrukt uit den Utrechtschen Studenten Almanak 1846.*)*

In het afgeloopen jaar ontviel der Utrechtsche Hoogeschool een man, die bijna dertig jaren lang een harer sieraden geweest was, de Hoogleeraar JOHANNES FREDERICUS LUDOVICUS SCHRÖDER. — De Studenten der Hoogeschool wenschen in hun Jaarboekje eenig berigt van hem mede te deelen. Maar wie zal het wagen, het beeld van SCHRÖDER, den veelzijdigen Geleerde, te schetsen; van hem, die in zoo vele uiteenloopende betrekkingen werkzaam geweest is, en in zoo vele vakken van menschelijke wetenschap eene luisterrijke plaats heeft ingenomen? Reeds hebben de Hoogleeraren BOUMAN, MULDER, DEN TEX, SIEGENBEEK en SWART (*) zijn levensloop verhaald en aan zijne verdiensten de hulde gebragt; en echter blijven allen een meer uitgewerkt beeld van den ontslapene verlangen. Men zal dit echter in den Stu-

---

(*) HERM. BOUMAN *Oratio; et instituta Academica, quae* XVII *seculo fuerunt in Patria, cum iis, quae nunc ibidem sunt, breviter comparans, et memoriam celebrans* FR. S. ALEXANDER, N. C. DE FREMERY, JOH. FRED. LUD. SCHRÖDER. Traj. ad Rh. 1845. p. 49–66. — G. J. MULDER: *Onze Leermeester* J. F. L. SCHRÖDER. Een woord tot zijne Leerlingen. Rott. 1845. — (C. DEN TEX en SWART) *Verslagen van de Secr. der* 3 *en* 1e *klassen van het Kon. Ned*

denten Almanak niet verwachten. Ik althans zou die taak niet op mij nemen. Doch waar de leden der Hoogeschool hunnen Schröder vermelden, daar voegt alleen eene kunstelooze, maar waarheidlievende, schets, *in de hoofdtrekken* ontworpen; dan moge Schröder daar voor ons staan, terwijl de een en ander zijner vrienden en leerlingen als tot zijn beeld naderen, om beurtelings getuigenis af te leggen, wat hij voor hen en voor de Hoogeschool geweest is. Die vereenigde getuigenis, beurtelings vernomen, moge dan strekken, om het beeld van den vereeuwigde, hoe onvolledig ook, eenigermate voor den geest te roepen, en tevens een bewijs leveren van de *piëteit* der Nederlanders voor ontslapene vrienden en leermeesters. En waar die jegens Schröder bewezen wordt, daar moet bovenal strenge waarheidsliefde heerschen.

Het was een belangrijk tijdstip, toen Schröder aan de Utrechtsche Hoogeschool optrad. Het was bij hare wedergeboorte in 1815. Door Napoleons geweld van hare aloude voorregten beroofd en tot den raadselachtigen rang van *Ecole Secondaire* afgedaald, was zij na de omwen-

---

Instituut — te vinden in het Tijdschrift: *het Instituut* 1845. n. 1. bl. 34, 35. n. III. bl. — M. Siegenbeek, *Aanspraak aan de Maatschappij der Ned. Letterk. te Leiden* — te vinden in hare *Handelingen*. 1845. bl. 27 – 32.

Te regt en krachtig heeft de Hoogl. Bouman t. a. p. aangeduid, hoe veel er vereischt wordt, om het beeld van Schröder volledig te schetsen; p. 50, 56 sqq. — Deze eenvoudige Bijdrage beoogt dan ook in geenen deele zulk een doel.

teling van 1813 dadelijk in hare regten hersteld, en het getal harer kweekelingen groeide weder aan. Was het wonder, dat in 1815, toen de man des gewelds, met den geesel der verwoesting in zijne hand, door Frankrijk trok en Nederland bedreigde, ook die kweekelingen het wapen in de vuist klemden, en ten strijde met Europa's legerbenden zich aangordden? Zij keerden in October 1815 terug, na een' veldtogt, lang genoeg om hunne behoefte aan wetenschappen en letteroefeningen te verlevendigen, en toch niet te lang, om dien ijver te verzwakken. Digt aan de vaderlandsche grenzen genaderd, vernemen zij, dat eene nieuwe regeling der Universiteiten hen wachtte bij hunne terugkomst in het vaderland, en dat de zomer-vacantie tot na dezelve was verlengd. In Nov. 1815 werden de drie Nederlandsche Universiteiten, naar de behoefte dier latere tijden, geregeld en ingewijd, en onder deze verrees ook de Utrechtsche Hoogeschool met nieuwen luister. De kring der wetenschappen, die aan de Hoogescholen zouden worden onderwezen, was uitgebreid; nieuwe leerstoelen werden opgerigt; in de rij der werkende Hoogleeraren, die de vuurproef van Fransche dwingelandij voor *deze* Hoogeschool hadden doorgestaan, trad een zestal mannen in volle levenskracht op, om mede de wetenschappen te vertegenwoordigen. Onder deze was ook SCHRÖDER, nevens SUERMAN, DE BRUEYS, VAN GOUDOEVER, KOPS en SIMONS. Velen der kweekelingen voelden zich met nieuw wetenschappelijk leven bezield, en vonden in de uitbreiding van den kring der Universiteits-wetenschappen en der Mannen, die haar vertegenwoordigden, voedsel voor hunnen geest.

In zulk een oogenblik trad SCHRÖDER aldaar op in 40-jarigen leeftijd, en dus in de volle rijpheid zijns mannelijken levens, ontwikkeld door de afwisselende lotgevallen en betrekkingen zijner vroegere jaren. Op hem, zoo als hij daar optrad en werkte, slaan wij ons oog. Twee hoofdpunten trekken hier onze aandacht. Wij moeten *eerst* SCHRÖDER in zijne vroegere ontwikkeling, eerste maatschappelijke betrekking en in zijn karakter ons voor den geest roepen, om *dan* hem als Hoogleeraar ons te herinneren.

I.

In de jeugd van SCHRÖDER zien wij de kiemen aanwezig van al hetgeen hij later geworden is. — Hij werd geboren te *Dornberg* (*) bij Bielefeld in Westphalen, den 30 Oct. 1774. Zijn vader was JOH. FRED. SCHRÖDER, zijne moeder MARG. ELIZ. GRAF. Tot aan zijn zesde jaar was hij een zwak en sukkelend kind, aan het behoud van wiens leven men dikwijls wanhoopte. Op zekeren morgen vond de Geneesheer NASSE, vader van den tegenwoordigen Hoogl. te Bonn, zijnen toestand zoo hopeloos, dat hij twijfelde, of het kind den avond van dien dag wel beleven zou. Na het vertrek des Geneesheers begon de kleine lijder op eens zijne zuster te vragen om zekere roode aarde, welke naar zijne aanwijzing in de nabijheid gevonden werd. Zijne zuster, die hem oppaste, durfde aan deze vraag niet voldoen,

(*) Niet te *Dortmund*, gelijk veelal gezegd en geschreven wordt.

maar door het onophoudelijk roepen en vragen, om toch iets hiervan te halen, bewogen, haalde zij eindelijk iets van deze aarde in stilte van de aangewezene plaats. De kleine zieke verslond het, en verlangde steeds meer; en ziet, des avonds was de Geneesheer verwonderd het kind niet alleen levend, maar zelfs beter te vinden, waarop hem de zonderlinge trek naar deze aarde en het gebruik daarvan werd medegedeeld. Daar hij zulks als een dier zonderlinge instincten beschouwde, welke in ziekten meer voorkomen, stond hij het verdere gebruik toe, alzoo overigens de toestand toch hopeloos scheen. Met zonderlinge graagte gebruikte nu de kleine lijder dagelijks eene groote hoeveelheid van deze aarde, zoodat hij aan haar boven andere zoetigheden en lekkernijen de voorkeur gaf, en van dit oogenblik af begon hij te herstellen en langzaam in gezondheid toe te nemen. Nadat zulks nog bijna een half jaar was voortgezet, was het kind volkomen hersteld; maar nu ook kon hij ze niet langer gebruiken. Hij had er tegenzin in. — Daarom plagt de Geneesheer NASSE hem dikwerf aan te halen, als voorbeeld van een kind, dat zich zelf genezen had (*). Zoo waakte, toen de kunst te kort schoot, eene hoogere Hoede over dit kind; ten einde het later tot belangrijke einden te bezigen!

Te Dornberg ontving hij het eerste schoolonderwijs,

(*) Deze en andere bijzonderheden uit het leven van SCHRÖDER zijn mij medegedeeld door mijn' ambtgenoot, den Hoogl. SCHROEDER VAN DER KOLK; SCHRÖDERS schoonzoon. — Men vergelijke hier vooral ook hetgeen de Hoogl. BOEMAN, uit den mond van SCHRÖDER zelven, omtrent zijne vroegere lotgevallen heeft medegedeeld, p. 51 sqq.

en ook nu stond alles onmerkbaar in verband tot hetgeen hij later geworden is. — Het godsdienst-onderwijs, dat hij genoot, bestond vooral in het dagelijks opzeggen van een kapittel uit de Evangeliën, zoodat hij tijdens zijne aanneming als lidmaat, te Dornberg op zijn 13e jaar, het voornaamste gedeelte der Evangeliën uit zijn geheugen kon mededeelen. Gelijk hierdoor zijn geheugen krachtig geoefend werd, en zijne bekendheid met het N. T. werd aangekweekt, zoo heeft het welligt later medegewerkt tot zijne opleiding als Godgeleerde. Ook in lateren tijd sprak hij nog menigmaal van het voordeel, hetwelk deze bekendheid met de Evangeliën hem als Prediker had aangebragt. — Doch Schröder behoefde meer opleiding, dan hem daar ter plaatse kon ten deel vallen. Daarom verliet hij na den dood van zijnen vader, op aanzoek van zijnen ouderen broeder, J. D. Schröder, Chirurgijn te Amsterdam, in zijn 14e jaar, (8 Maart 1788,) het vaderlijke huis, om te Amsterdam voor den handel te worden opgeleid. Dit echter was van korten duur. Immers het boekhouden en copiëren was niet berekend voor zijn' werkzamen en zelfdenkenden geest, en verwekte hem tegenzin. Veeleer wenschte hij zich aan de studiën toe te wijden, waartoe een mede aldaar inwonend Doopsgezind student Schröders broeder overhaalde. Daar hij nu voor de Evangeliedienst in de Luthersche kerk zou worden opgeleid, verkeerde hij van Januarij 1790 tot September 1793, op het Amsterdamsche Gymnasium, onder de leiding van den verdienstelijken van Ommeren. Hier werd zijne geestdrift voor de Letteren opgewekt en aangevuurd door zijn medemakkers en vooral door zijnen medeleerling, Anton Reinhard Falck,

die van nu af zijn vriend werd, en het bleef tot aan zijn' dood. Die wedstrijd toch vuurde zijne werkzaamheid aan, zoodat hij op alle klassen de eerste prijzen behaalde. — Hier werd (1791) hij tevens door jeugdige vriendschap verbonden met zijne beide tijdgenooten, Fabius, in wier ouderlijke woning hij den vrijen toegang verkreeg; eene vriendschap, die tot aan zijn dood werd voortgezet (*). Ook op het Athenaeum te Amsterdam (sints Sept. 1793), stelden de Hoogleeraren Walraven, Wyttenbach, van Swinden en Cras hoogen prijs op zulk een' leerling. Want door hen was zijn ijver voor de Oostersche Letteren ontvonkt, voor de Grieksche en Latijnsche aangewakkerd, en zijne eerste Mathematische en Wijsgeerige regts-studie geleid. Na een twee-jarig verblijf alhier, zochten zijne leermeesters hem te Amsterdam te houden. Doch te vergeefs. Thans was de *Nederlandsche* opleiding van Schröder voltooid. Duitschland zou voortzetten, wat Nederland begonnen had.

Belangrijk voorzeker was voor de geheele ontwikkeling van Schröder en voor de rigting zijner studiën zijn verblijf te *Halle.* Want naar de behoefte dier tijden, toen nog geen Luthersch Godgeleerd Seminarie in ons vaderland bestond, bezocht hij in ruim 20-jarigen leeftijd de Hoogeschool te Halle, en verbleef aldaar van

---

(*) Drie en vijftig jaren later schreef Schröder aan zijn' vriend, den Predikant Fabius, over die opneming in deszelfs ouderlijke woning: « des te aangenamer voor een' jongeling, wien zijne omstandigheden, zijne opleiding niet toelieten zich aan velen te hechten, of veel omgang te hebben, en wiens hart dus ook meer geopend was tot dankbaarheid voor eene vriendschappelijke ontvangst.»

Sept. 1795 tot Sept. 1798. Niet alleen werd hij hier onder de leiding van de beroemde G. C. KNAPP en AUG. HERM. NIEMEYER voor de Godgeleerdheid gevormd, maar door den geleerden FRED. AUG. WOLFF werd hij tot de Oude Letteren geleid, en door de beide Kantiaansche Wijsgeeren J. H. TIEFTRUNK en L. H. JAKOB (*) voor de Kritische Wijsgeerte van KANT gewonnen, en in dezelve ingeleid. Zoo werd hij Godgeleerde door opleiding, Literator en Wijsgeer door aanleg, en dit bleef later de grondtrek van zijn karakter. — Maar tevens had hier iets plaats, hetwelk invloed oefende op zijnen volgenden levensloop. Door aanleg en vlijt trok hij de aandacht zijner leermeesters. Van hier, dat een hunner (de Paedagoog en Theoloog NIEMEYER) hem, ook ter verbetering zijner toen niet ruime omstandigheden, op aanbeveling van den Hoogl. in de Wiskunde, uitnoodigde om als Lector de lessen der Mathesis in het Koninklijk *Paedagogium*, onder de zorg van NIEMEYER geplaatst, op zich te nemen. SCHRÖDER besefte wel, dat hij daartoe nog geenszins genoegzame vorderingen in de Mathesis gemaakt had, doch begreep echter deze onverwachte ondersteuning niet te mogen afslaan, en wist door zijne vlugheid van geest en een' onvermoeiden ijver alle bezwaren te overwinnen. Dan bestudeerde hij des nachts die gedeelten der Mathesis, waarover hij den volgenden dag zou onderwijs geven, opdat zijne overige letteroefeningen hierdoor geen nadeel leden; hetgeen hij niet dulden kon. NIEMEYER roemt dan ook in het *testimo-*

(*) Vg. BOUMAN, l. l. p. 52.

nium, aan SCHRÖDER, toen hij uit *Halle* vertrok, uitgereikt (3 Oct. 1798.) in hem: *in erudienda juventute dexteritatem, in excolendis ingenii viribus indefessum proficiendi studium.*

Bij het vertrek van SCHRÖDER uit Halle, was zijn voorbereidingstijdperk voleindigd. Hier waren de zaden ontwikkeld, die, in zijnen aanleg aanwezig, nu gerijpt waren om in de Maatschappij vruchten te dragen. De geest van SCHRÖDER had hem zijne baan geopend, en omvatte reeds met zeldzame kracht de verscheidenste wetenschappen, en het bleek al ras, dat Wijsgeerte daarvan het middelpunt uitmaakte, aan welke de school van KANT hare rigting gegeven had. Opmerkelijk vooral is het te zien, hoe al de wetenschappen, door hem beoefend, hem later in hare heiligdommen riepen, om de vruchten in te oogsten van zijne oefeningen.

Toen SCHRÖDER te Amsterdam terug kwam (1798) vond hij daar al ras de gelegenheid, om in de Maatschappij werkzaam te zijn. Hij trok bij het Kerkelijk Examen tot *Proponent* bij de Luthersche Gemeente, door de blijken zijner ongemeene kunde en vlugheid van geest de aandacht tot zich, en spoedig werd hij als *Hulpprediker* bij de Evangelisch-Luthersche Gemeente aldaar geplaatst. Wegens den ziekelijken of hoogbejaarden toestand der Predikanten moest hij dikwijls zeer onverwachts, niet alleen des Zondags, maar ook in de week, den leerstoel beklimmen. Door deze onverwachte boodschap, die hem soms door den koster, kort voor het aangaan der Godsdienstoefening gebragt werd, verkreeg SCHRÖDER eene goede oefening voor zijne natuurlijke gave, om spoedig

eenig onderwerp van verschillende zijden te leeren doorzien, en het geschiktste oogpunt ter behandeling te kiezen; want zelden had hij leerredenen in voorraad. Wanneer hij niet geheel onverwachts moest opklimmen, was hij gewoon zijne leerredenen aan een' ander te dicteren. terwijl hij zelf door de kamer wandelde, doch altijd sprak hij ze uit zijn geheugen uit. — Hij predikte, zegt een bevoegd beoordeelaar, niet schitterend, maar *zeer goed.*

Schröder echter gevoelde al ras, dat die betrekking hem minder geviel en minder voor hem geschikt was (*). Hij had de roeping tot iets anders in zich. Hij was tot *Wijsgeer* bestemd, en daarin lag de grootheid van zijnen geest. Amsterdam zou die aankweeken. Was toch zijne opleiding te Halle ingevallen in den tijd der bloei van de Kantiaansche Wijsgeerte, en hij voor haar gewonnen; te Amsterdam teruggekeerd vond hij een kring van jeugdige mannen, door Paulus van Hemert aangevoerd, die eene kleine Kantiaansche school in Nederland vormden. Aan deze sloot de jeugdige Schröder zich aan, en zijne letterkundige en wijsgeerige aanleg rijpte hier in volle kracht; zoodat dit Kantianisme te allen tijde diepe sporen in hem heeft nagelaten.

Zijne onvermoeide werkzaamheid deed hem, te midden der bezigheden van zijn Hulppredikerschap, de vruchten zijner Letteroefeningen en Wijsgeerige studiën openbazen in vele Letterkundige Maatschappijen; en wederom zien wij de rigting van zijnen geest in de keus der onderwerpen, in *Felix Meritis* en elders behandeld. Nu eens

(*) Vg. ook Bouman, l. l. p. 53, 54.

las hij over *tijd en ruimte*, dan *over de waarheid;* later over de *lucht;* terwijl in Mei 1802 de arbeid van den 28-jarigen jongeling met den *gouden eereprijs der Haarlemsche Maatschappij* bekroond werd, op zijne uitmuntende Prijsverhandeling *over de uitgebreidheid van het Heelal*, die het harmonisch verband zijner natuurkundige en wijsgeerige studiën en de verhevenheid van zijnen geest aantoonde; een' eereprijs, des te streelender voor den jeugdigen Geleerde, daar de zilveren medaille werd toegewezen aan Ernest. Freder. Wrede, Professor in de Wis-, Natuur- en Scheikunde te *Berlijn.*

Het bleek later hoe gelukkig de indruk van zijne voorlezingen geweest is. — Toen hij in *Felix Meritis* drie voorlezingen *over de Winden* gehouden had bevonden zich onder zijne toehoorders ook de H. H. Glavimans en Asmus, die later elk afzonderlijk, van wege het toenmalige Bewind, geraadpleegd over de keus van een' persoon tot leiding der studiën van de kadetten ter zee, aan de op te rigten school, geheel onafhankelijk van elkander den jongen man aanbevolen, dien zij *over de Winden* hadden hooren spreken. Zoo werd hij voorgedragen aan de H. H. Aeneae en Jacobson, met dat gevolg, dat hij tot de vereerende betrekking van *Directeur van de studiën der Kadetten op het Fregat* de Euridice, voor *Helvoetsluis*, den 23. Maart 1803 benoemd werd, met den titel van Kapitein ter zee (*). Ten blijke van het vertrouwen, dat hij had

(*) Zijn vriend, de toenmalige Advokaat Fabius, had hem aangeraden, die betrekking niet te aanvaarden zonder het bezit van een' hoogen militairen rang, welke voor den goeden uitslag zijner pogingen noodzakelijk was.

ingeboezemd, werd aan hem zelven opgedragen, na verloop van een jaar, voor zijne betrekking eene Instructie te vervaardigen, en aan het oordeel van het Bewind te onderwerpen.

Aldus werd de Amsterdamsche Evangelie-prediker in een' Zee-officier herschapen. Mantel en bef weken voor de Epauletten en de montering, en van den Kansel en het Amsterdamsche Redenaars-gestoelte werd de Kantiaansche Wijsgeer op den Oceaan verplaatst, ten einde met dat schip, door den kundigen WOLTERBEEK gecommandeerd, eenen togt te doen langs de Middelandsche zee, tot overbrenging van geschenken aan den Dey van *Tripoli.* Doch dit voornemen werd door den Engelschen oorlog verijdeld. — Hij bleef echter in die betrekking op het Fregat bij *Helvoetsluis* werkzaam tot 1806, toen dit Instituut aan vasten wal op *Fijenoord* bij Rotterdam verplaatst werd, alwaar hij als *Directeur en Chef* werd aangesteld (*). In Oct. 1809 werd hij wederom met het Instituut naar *Enkhuizen* verplaatst, tot dat hetzelve in 1811 werd opgeheven. — Hoe hij hier aan de hooge verwachting beantwoordde, daarvan getuigde de uitkomst, daar de voornaamste Zee-Officieren en mannen van naam, die nog ons vaderland versieren, onder zijne leiding gevormd zijn, en niet minder blijkt dit, daar hij reeds te dien tijde tot *Lid van het Koninklijk Nederlandsch*

(*) Te dien tijde (April 1809), werd SCHRÖDER door een' gelukkigen echt verbonden aan MARGAR. ANTH. HEEMSKERK. Van 7 kinderen, die hem geschonken werden, verloor hij vier te Utrecht door den dood; twee Dochters en een Zoon betreuren met de waardige Weduwe en behuwdkinderen zijnen dood.

Instituut benoemd werd; maar daarvan getuige vooral een van SCHRÖDERS dankbare Leerlingen, zijn bestendige vriend, de Kapitein ter Zee J. BOELEN, genoegzaam bekend door zijne *Reize om de Wereld*, die tevens den diepen indruk van zijn onderwijs vermeldt.

Hij toch schreef onlangs over SCHRÖDER aan een' zijner vrienden: «Toen ik in het jaar 1804 als Kadet aan boord van 's Lands Fregat Euridice kwam, was ik een knaap van naauwelijks 13 jaren. Ik kwam toen uit Duitschland, waar ik bij een' achtingswaardigen Geestelijke mijne opvoeding had gehad. Als een kind aan den vader was ik aan dien man gehecht; mogelijk, dat die genegenheid voor den Duitschen Leermeester mij van zelfs reeds aan den waarden SCHRÖDER boeide. Spoedig had ik hem lief en een' eerbied en eene achting voor hem, die gewis, naar den jeugdigen leeftijd, waarin ik was, te oordeelen, niet dan op zuivere gronden kon rusten, en welke graad van eerbied en hoogachting mij altijd is bijgebleven. SCHRÖDER had zulk eene hartelijkheid en tevens een' minzamen ernst in het toespreken van de jonge lieden, die toen allen tot het vak der Marine werden opgeleid, dat, hoe weinig het ook te verwachten is van knapen, die enkel uit lust tot dat vak aan boord komen, de meesten van het 60-tal (zoo veel waren er toen op de Euridice), in die zelfde liefde en eerbied met mij deelden. Het staat mij niet voor den geest, ooit een' van mijne makkers, over onzen Directeur te hebben hooren spreken in dier voege, dat hij zelf het ongaarne had willen hooren. De onlangs overleden Admiraal WOLTERBEEK was in het jaar 1804 en 1805 Commandant van 's Lands Fregat *Euridice*, en het was nog in het

verleden jaar, dat ik dien ouden Vlag-Officier met eene warmte over zijn' vriend Schröder hoorde spreken, en deszelfs deugden met een' geest van overtuiging roemen, welke hem gewis niet had kunnen bezielen, indien niet Schröder, toen hij Directeur van het Kadetten-Instituut was, altijd even zoo hoog geacht en veel bemind was geweest van zijne Superieuren en mede-Instituteurs, als hij zulks was van al de Elèves. Bij het scheeps-muzijk, hetwelk dagelijks des morgens en des avonds aan boord gemaakt werd, had men onder de Kadetten mede een koor van zeer goede en geoefende zangers, welke door anderen met muzijk-instrumenten geaccompagneerd werden. Onder dit koor was onze waardige Directeur een der eersten, en ik herinner mij nog duidelijk eenige van die Duitsche zangstukken, waarin hij de hoofdpersoon was met eene montere, ja, mag ik zeggen, ook geestige opgewektheid, welke zoo ten volle den gelukkigen en met zich zelven te vredenen man in zijnen toen nog jeugdigen leeftijd deed kennen.»

«Op Fijenoord echter weet ik niet, dat hij zich in dier voege zulke uitspanning van geest veroorloofde. Zijne bemoeijenissen met de Kadetten waren toen, dunkt mij, veelvuldiger, en als of hij zich zelven sedert zijne eerste komst op de Euridice, meer geinstrueerd had, waren zijne lessen veelsoortiger. Hij zelf had bepaalde uren, waarin hij ons de *Godsdienst*, *Geschiedenis*, *Natuurkunde*, *Mechanica* en *Physica* leerde, behalve nog zijne dagelijksche lessen aan de jonge lieden van de 1. en 2. klasse, in de *Wis-* en *Starrekunde*. Maar Schröder was toen met zijne, altijd nog dezelfde, be-

minnenswaardige goedheid, naar mijne voorstelling van dien tijd, ernstiger en diepdenkender geworden. Zijne gestrengheid bij eenigen en toegevendheid bij anderen bewezen, dat hij meer en meer kennis van het menschelijke hart had verkregen. Waarom anders zouden wij allen zulk een gerust vertrouwen gehad hebben op zijne billijke beoordeeling onzer jeugdige misstappen? Wij allen erkenden in hem een' regtvaardigen man, en wie onzer schroomde, hem na een begaan feit te naderen, van dien voorzeker was dan ook niet veel goeds te verwachten. — — Te Fijenoord op het Instituut verordenden de bepalingen, dat de Directeur des morgens vóór dat de lessen begonnen, met alle Instructeurs in de zoogenaamde Instructie-zaal vergaderde, en gezeten was aan eene tafel. De Kadetten waren *en face* op banken gezeten; eerst werd er een gebed gelezen, waarna de Instructeurs elk hunne bijzondere klagten aangaande de ongeregeldheden en misdrijven der onderscheidene Elèves indienden, die voor het grootste gedeelte bestonden in onderlinge twisten en vechterijen en andere jeugdige baldadigheden (*). De Elèves werden alsdan in die zoogenaamde Raadsvergadering wegens de hun ten laste zijnde feiten gehoord, en naar bevinden gestraft,

(*) «Opmerkenswaardig is het (zegt de Heer Bosman), dat de zachtzinnige Schröder, die ons het schoone van de deugd wilde leeren en trachtte in te prenten, tevens bij de jonge lieden eenen, om het maar zoo te noemen, geest of lust tot het verrigten van heldendaden wist aan te wakkeren, zoo zeer gepast voor onzen stand of volgende roeping; getuigen daarvan te meer nog de tooneelstukken, die wij speelden, meest allen betreffende heldenfeiten van zeelieden, van welke de Heer Suringar de opsteller was.

waarbij de wijsheid en kennis van den onvergetelijken vriend steeds bleek, en zijne toen reeds geliefkoosde studie om het menschelijke hart te doorgronden; welke kennis hij tot eene hoogte gebragt heeft, waarover diegenen kunnen oordeelen, die zijne lessen over de Moraal, in SCHRÖDERS reeds gevorderden leeftijd, gehoord hebben. Zoo als SCHRÖDER het goede in den onstuimigen jongeling wist te vinden, ontdekte hij ook het nadeelige. — Het was in het laatst van het jaar 1807, dat ik het Instituut van Fijenoord verliet, om op een actief schip over te gaan. In het volgende jaar geraakte ik slaags en krijgsgevangen bij de Engelschen; mijn levensloop was sedert met veel wisselvalligen kommer en vermoeijenissen gepaard; maar *de lessen van mijnen onvergetelijken vriend zijn steeds in alles voor mij een steun en waarborg geweest.*»

Nog een' anderen trek uit het onderwijs van SCHRÖDER, in dat tijdvak zijns levens, verhaalde de Hoogleeraar MULDER in het *woord aan zijne leerlingen*, waarin hij SCHRÖDER, als *onzen Leermeester* schetste. — «Het was,» zegt hij daar, «bij den aanvang van eene les, dat hij zijne leerlingen, die hem met gespannen verwachting verbeidden, eenige oogenblikken aanzag zonder spreken, en — na door dien aanblik vol ernst en waardigheid het gemoed opgewekt en de aandacht gescherpt te hebben, — dus aanving: *Jongelingen! zalig zijn de reinen van harten, want zij zullen God zien.*»

«Wanneer en waar werd die les (dus vervolgt MULDER) met deze vol kracht en leven uitgesprokene woorden aanvangende, gegeven? In het jaar 1804 op de

Euridice ter reede van Helvoet. De jeugdige SCHRÖDER sprak toen en aldaar, zoo als ik hem voor 25 jaren hoorde, toen hij in de kracht zijns levens was, en zoo als gij hem tot voor eenige maanden, met eene doodelijke ziekte in zijn binnenste, dagelijks hebt gehoord.» (Bl. 6 en 7.)

Wij bemerken het, de eerste maatschappelijke betrekking van den man, die niet aan uitwendige omstandigheden, maar aan eigene verdiensten, zijne loopbaan verschuldigd was, droeg reeds rijpe vruchten van dien aanleg, dien wij vroeger in hem zagen ontkiemen; ja! zijne afwisselende lotgevallen en werkzaamheden moesten hem, onder het bestuur eener wijze Voorzienigheid, opleiden voor ruimer kring, waarin hij voor wetenschap en vaderland leven zou.

Immers bij de opheffing van het Instituut in 1811, keerde SCHRÖDER tot het ambtelooze leven weder; want de vaderlandsche gevoelens, die hij den toekomstigen Nederlandschen zeelieden had ingeboezemd, mishaagden aan NAPOLEON, die anders van kundige mannen, waar zij voor zijn doel voegden, wist partij te trekken. SCHRÖDER keerde als ambteloos burger naar Amsterdam terug, en leefde er drie jaren (1812—1815). — Doch ook die levenstijd was niet verloren. Hij gebruikte dien vooral voor de beoefening der Oude Letteren, van welke geliefkoosde studie zijne betrekking hem had afgeleid, en paarde die aan de oefening van zijn' wijsgeerigen geest. Doch (*) in Maart 1815 werd hij aangesteld als *Medelid*

(*) Nadat de Koning reeds in 1814 aan SCHRÖDER de taak had opge-

der Commissie tot bepaling van de lengten op Zee, en tot het Examineren der Zee-Officieren, van welke Commissie hij later President werd en bleef tot aan zijn' dood. Doch naauwelijks was hij in Mei 1815 met der woon naar Maarssen vertrokken, of daar opende zich eensklaps de toekomstige levensbaan van SCHRÖDER, waar hij, als een van de sieraden des lands, bij de herstelling der Utrechtsche Hoogeschool, op haren leerstoel, aan de zijde van den voortreffelijken MOLL, geroepen werd.

Waar wij nu SCHRÖDER aan onze Hoogeschool, in zijne volle ontwikkeling, zien optreden, dáár vragen wij niet te onregt: *hoedanig was het karakter van dien Geleerde?* — Ik waag het niet zijn beeld volledig te schetsen; maar *eenige* hoofdtrekken, zoo als zij in één geheel harmonisch te zamen liepen, mag noch wil ik verzwijgen.

Een gunstige *aanleg en* rijke *talenten in eene zeldzame verscheidenheid vereenigd*, waren hem door de Voorzienigheid geschonken en door hem allergelukkigst gebezigd (*). — *Eenvoudig en ongekunsteld* was SCHRÖDER

---

dragen om een plan in te leveren voor de vernieuwde vestiging van een *Marine-Instituut*, waaraan hij voldeed; schoon zulks toen zonder gevolg gebleven is, werd hij in 1827 en 1828 wederom geraadpleegd en was vervolgens werkzaam in de oprigting van het thans bestaande Marine-Instituut te Medemblik.

(*) Van zijne jeugd op de Latijnsche school en het Athenaeum getuigt mij zijn vriend, de Amsterdamsche Predikant FABIUS: »Nooit ontdekten wij in SCHRÖDER *eenig buitensporig zingenot*. Nog staat hij voor mijn' geest,

in geheel zijn bestaan, in zijn spreken en handelen. Waar men hem zag, zou men naauwelijks gelooven dien voortreffelijken man te ontmoeten. Hij was het niet slechts in den huiselijken kring, waarin hij zoo geheel leefde, en de dagelijksche *anecdoten* hem belang inboezemden; of waar hij in den tuin de spelen zijner kinderen mede maakte; maar zoo eenvoudig was hij overal, waar hij zich bevond; en die eenvoudigheid werd verhoogd, door eene *hartelijkheid*, die allen voor hem won, en vooral aan zijne vrienden en leerlingen zich in hooge mate openbaarde. Zij ontsproot uit zijn inwendig bestaan, uit zijn gemoed. SCHRÖDER had een warm hart voor liefde en vriendschap, en die hartelijkheid openbaarde zich op de meest ongekunstelde wijze. Zij sprak in dien gullen trek van het gelaat, in dien hartelijken handdruk, in dien toon der stem, waar hij de zoodanigen ontmoette, die hem niet onverschillig waren, en in die algemeene menschenliefde, die hem deed ijveren voor het goede. Oude vrienden en leerlingen ondervonden ze in hooge mate; en zij bleef hem bij tot in de laatste dagen zijns levens en bij zijne naderende ontbinding. — Daarom was SCHRÖDER zoo beminnelijk!

Maar die eenvoudig-hartelijke man werd *bezield door twee hoofdbeginselen*, welke zijn verstand en hart leidden, regelden en deden werkzaam zijn. — Wie SCHRÖDER gekend heeft, weet, dat ik bedoel zijne vurige *liefde voor*

---

ook als jongeling, matig, kuisch en onbesmet, uitmuntend in werkzaamheid en ijver, waardoor hij dan ook bij die voortreffelijke geestvermogens, hem door God verleend, zulke snelle en groote vorderingen maakte in allerlei wetenschappen."

waarheid, en voor regtvaardigheid en strenge zedelijkheid. Deze waren onafscheidelijk van hem, en vormden zijn karakter. — Diep in zijn gemoed zetelde *liefde voor de waarheid*, en zijn veelzijdig opgeklaard verstand gaf er voedsel aan. Haar na te vorschen; door haar, door haar alleen, waar hij ze *meende* gevonden te hebben, zich te laten leiden; aan de wet der waarheid en der waarheidsliefde, naar zijne overtuiging, alles te toetsen, personen, zoowel als zaken, en haar als hoogste maatstaf te bezigen; dit was het heerschende beginsel van zijn gemoed, van zijn verstand, van zijn streven, denken, spreken en oordeelen; het mogt hem soms in de werkelijke wereld tot *abstracte* beschouwingen en oordeelvellingen leiden, voor hem was het de eenig geldende karaktertrek. Daarnaar zocht hij reeds vroeg, en liet er zich door leiden; de studie der Critische Wijsgeerte zal haar hebben opgewekt en aangekweekt, soms ook daaraan hare rigting gegeven hebben, en in veler oog den veelzijdigen Schröder nu of dan eenzijdig hebben doen schijnen; naar de innigste en diepste gronden van waarheid te blijven vorschen, was gedurende geheel zijn leven, zijn streven en zijne werkzaamheid. Een *vriend der waarheid* te zijn, achtte hij de begeerlijkste eer. — En die liefde voor waarheid werd verhoogd door strenge *liefde voor regtvaardigheid* en *zedelijkheid*, die hem als de hoogste wet in de zedelijke wereld gold. Zelf door beginselen van regt, deugd en zedelijkheid zich van zijne vroegste jeugd af latende leiden, eischte hij die als voorwaarde bij allen, ook bij zijne kweekelingen. Zoo sprak hij reeds op de Euridice, en ook daar en in het Marine-Instituut handhaafde hij haar krachtig. Doch het was niet

slechts of *achting* of *ijver* voor waarheid en zedelijkheid. Neen! zijn gemoed werd er door ontvlamd; het was hartelijke *liefde* voor waarheid en deugd, die met haren warmen gloed hem bezielde. Hij beminde ze, had er alles voor veil, en trachtte ze met al den ijver van zijnen geest voort te planten. Waar hij ze bij anderen aantrof, daar schonk hij zijne achting; waar hij ze miste, daar ontveinsde hij zijne minachting niet; want zij was in SCHRÖDER *harmonisch* verbonden met zijne eenvoudige, opregte hartelijkheid, en paarde zich aan zijnen vromen, godsdienstigen zin, waarover ik aan het slot hoop te handelen. Zoo vormde zich zijn karakter.

Dat beeld werd opgeluisterd door zoo vele andere *eigenschappen*, die *ter ontwikkeling van zijn karakter* strekten. — Zijne zeldzame *vlugheid* en duurzame *helderheid van geest* (*) maakten het hem gemakkelijk verschillende wetenschappen te gelijk en geenszins oppervlakkig

---

(*) Die helderheid van geest werd door zijn ligchaamsgestel zelden gestoord. Kleine onpasselijkheden, welke bij anderen den geest benevelen, of de denkkracht verminderen, werkten op zijn' geest niet storend. — Keerde hij ook nu of dan des nachts van een feestmaal terug, waar een ander zich vermoeid zou ter rust begeven hebben, SCHRÖDER bleef dan dikwijls nog een of twee uren aan zijne studiën zich wijden, om zóó de verloren uren weder intehalen. — Werd hij des nachts wakker, aangedaan door kiespijn, waaraan hij niet zelden leed, dan stond hij gewoonlijk op, ging een of twee uren studeren, leidde hierdoor zijn geest van de ligchaamssmarten af, en begaf zich weder ter rust, zoodra de kiespijn bedaard was. — Vroeg ontwaakte hij gewoonlijk in den morgen, en verliet dan *dadelijk* zijne rustplaats. — Verwonderlijk bleek ook nog die helderheid van den geest in de laatste dagen zijns levens, in weerwil van de duidelijke sporen der inwendige ontbinding en slooping van het ligchaam.

te beoefenen. Want oppervlakkigheid achtte hij onkunde, die hij in geen vak van wetenschap dulden kon. — Zijn getrouw *geheugen* paarde zich aan eene groote mate van *scherpzinnigheid* en *oordeelskracht*, zoodat hij én dadelijk juist onderscheidde én eene fijne *critiek*, die niet ligt te vreden was, wist aan te wenden. Vaak verbaasde hij anderen door de onverwachte gevolgtrekkingen, uit eene of andere hunner stellingen afgeleid, zonder dat de schrijver zelf ze vermoed had. Dat gelukkige geheugen, scherpzinnig gebezigd, en uit den schat zijner geleerdheid nooit te vergeefs puttende, stelde hem steeds in staat om te kunnen aanvoeren, wat hem voor het oogenblik dienstig was; maar zij maakte het tevens niet gemakkelijk zijne tegenwerpingen te weêrleggen. — Deze gaven van zijnen geest deden hem, bij onafgebroken *werkzaamheid*, die eigenschap van geheel zijn leven, en onbepaalde weetgierigheid, in betrekking tot hetgeen praktisch nuttig zijn kon, eene *veelzijdigheid* van kennis en wetenschap verkrijgen, die, door zijne uiteenloopende betrekkingen aangekweekt, in dezelve zich de baan opende voor geheel zijn leven. Veelzijdigheid voorzeker kenmerkte Schröder, (gelijk wij ze ook straks zullen opmerken), maar zij maakte tevens, dat hij met allerlei soort van menschen, en vooral van Geleerden, zich op zijne plaats bevond, met elk hunner belangrijke gesprekken kon aanknoopen, en dat ook zijne eenvoudige dagelijksche gesprekken leerzaam waren en onderhoudend.

Daarenboven was zekere mate van *verbeelding* hem in hooge mate eigen; en echter klaagde hij, de schrijver der verhandeling *over de uitgebreidheid van het Heelal*,

en van andere waarlijk verhevene Redevoeringen, soms over gebrek aan verbeeldingskracht. Het was echter vooral de terugroepende verbeeldingskracht van voorwerpen, die hij gezien had, waarover hij klaagde. Het gelaat van den vriend kon hij zich dikwijls niet voorstellen, maar levendig stond de mensch, die zijn vriend was, hem voor den geest. Het wezen der zaak, meer dan het beeld, kon hij zich terugroepen. Hij scheen zich alles meer te herinneren, zoo als hij het zich gedacht, dan zoo als hij het gezien had. Hierdoor was het afgetrokkene hem tot eene tweede natuur. Maar krachtig werkte in hem de levendige, soms dichterlijke, *scheppende Verbeeldingskracht*, die hem van de eenvoudigste zaken tot de verhevenste voorstellingen deed opklimmen, waar hij, door eigen gemoed bezield, vooral door warme liefde voor waarheid, regt en zedelijkheid aangeblazen, in vuur en geestdrift geraakte. Dan stond de overigens eenvoudige man daar voor ons, met die bewogene, ernstige en daardoor indrukmakende stem, met dien hoogen ernst, soms door ironie afgewisseld, op het gelaat, en hij voerde ons met zich in hoogere gewesten van denkvermogen, verbeelding en gevoel. Dan klom zijne verontwaardiging tegen het onheilige en onware, en de geest, door de oude en nieuwe Letterkunde en Wijsbegeerte gevoed, stortte zich uit in vollen overvloed. Als in hoogere sfeer levende, zag hij dan naauwelijks iets rondom zich, en vergat niet zelden de grenzen van den tijd, hem verleend, tot dat hij, uit de verhevenste voorstellingen eensklaps afdaalde, zonder te vallen, tot de eenvoudigste slotsommen zijner gesprekken en redenen.

Zoodanig heb ik SCHRÖDER gekend, bewonderd, hooggeschat; want de bewondering van de veelzijdigheid zijner Wetenschap, en van zijne belangstelling in alle voorkomende gebeurtenissen op het grondgebied van Wetenschap, Staat en Kerk, eindigde steeds in hoogachting voor het *gemoed*, dat al zijne Wetenschap en kennis bezielde door de reinste beginselen van deugd en zedelijkheid en door warmen gloed voor waarheid en deugd. Daarin lag de tooverkracht, waarmede de eenvoudige, ongekunstelde man, ook te midden van menschelijke feilen en gebreken, ons aan zich boeide, en waardoor hij werkte op zijne leerlingen!

II.

Wij hebben ons oog gevestigd op SCHRÖDERS kindschheid, jeugd en eerste maatschappelijke betrekkingen, op zijn' aanleg en karakter, en wij kennen dus reeds den man, die daar in de rij der Hoogleeraren, bij de wedergeboorte der Utrechtsche Hoogeschool in 1815 optrad. *Als Hoogleeraar, en in zijne verrigtingen, gedurende het laatste dertig-tal jaren zijns levens, moeten* wij hem nu gadeslaan. — Hier vooral mogen, benevens hetgeen ik uit eigen ondervinding getuigen kan van hem, wiens Akademisch onderwijs ik nimmer genoot, maar in wiens vriendschap ik mij, gedurende meer dan 20 jaren, verheugde; hier mogen vele andere zijner vrienden en leerlingen als bij afwisseling optreden, om van hem getuigenis af te leggen.

Wat bedoelde SCHRÖDER *bij al zijn Akademisch onderwijs?* — Steeds zocht hij zijne geleerdheid zoo veel-

zijdig, als grondig, vruchten te doen dragen bij zijne leerlingen, en uit den rijken schat zijner kennis hun mede te deelen. En toch was het minder zijn streven, om aan de Hoogeschool *geleerden*, dan wel om *menschen* te vormen. — Ik zou het flaauwer uitdrukken, wanneer ik hem in dit streven van zijn' geest schetste, dan wanneer ik hier de woorden teruggeef van zijnen vroegeren leerling en later veeljarigen vriend, den Hoogl. MULDER, toen hij na SCHRÖDERS dood zijne leerlingen ook dus toesprak:

«Moet de ontwikkeling van den mensch verschillend wezen naar, en bepaald worden door den stand, dien hij in de maatschappij bekleeden zal? Eene gewigtige vraag voorwaar in onze dagen! In den geest van SCHRÖDER aarzel ik geen oogenblik te zeggen: neen. Hij zag de menschheid in den aanstaanden Zee-officier en in den Academie-burger en zag veel verder, dan dat hij gemeend zoude hebben, dat de een geschapen was om ter zee te varen, de ander om pleitbezorger te worden, of prediker, of ziekenverzorger, of taalmeester. Hij had het doel des levens steeds voor oogen, en in zijn onderwijs op de Euridice, te *Fijnoord*, te *Enkhuizen* of aan deze Hoogeschool, was dus dezelfde zin, omdat hij overal aanstaande menschen voor zich had.»

«Zou het dit niet zijn, mijne vrienden! hetwelk hem zoozeer bezielde, hem zoo ijverig maakte in het opzamelen van kennis, zoodat hij korter nachtrust genoot, dan iemand welligt uit onzen ganschen kring; hem zoo ijverig maakte in het mededeelen zijner kennis aan anderen, zoodat hij zich goedwillig met vreemdsoortige takken van onderwijs liet belasten, en hier, als op de

Euridice, onderwijs in de Wiskunde en in de zedelijke Wijsbegeerte gaf. Zeevarenden en pleitbezorgers, predikers, ziekenverzorgers en taalmeesters had hij niet voor oogen, maar jongelingen, die *menschen* moesten worden.»

«Dit is het eerste en laatste, waarvoor wij den edelen man dankbaar zullen blijven, dat hij ons voor aanstaande menschen gehouden heeft en ons tot menschen heeft willen vormen. — Menschen wilde hij van jongelingen vormen. Ziedaar, mijne vrienden! wat ik nogmaals herhaal, omdat daarin veel gelegen is, van hetgeen onzen dierbaren Leermeester kenmerken kan niet alleen; maar omdat daarin gelegen is, hetgeen wij bij ons behooren levendig te houden, zal onze overleden Leermeester niet voor ons dood zijn. Alle onverganke-lijke vermogens moeten opgescherpt, en het doel des levens veel verder uitgestrekt worden, dan over een zestig- of zeventig-tal jaren, of over eenen stand in de Maatschappij» (*).

Ja! dat beginsel, dat streven, bezielde SCHRÖDER bij al zijn *onderwijs*, vooral in betrekking tot zijne eigen *persoonlijkheid;* want deze beide zijn in SCHRÖDER onafscheidelijk. — Uit dit oogpunt beschouwde hij de zoogenaamde *propaedeutische* studiën der studenten, niet maar als inleidende in de vak-studiën, maar als leidende om in den student den mensch te ontwikkelen, en te vormen; daartoe moest alle onderwijs in de Wijsbegeerte leiden, en in verband met dit hoofddenkbeeld

(*) MULDER, *Onze Leermeester*, bl. 7—9.

rigtte hij al zijne lessen in. Van dit algemeene standpunt keeren wij nu tot de lessen der vakken, waarin hij als Leeraar optrad.

Schröder was opgetreden als *Hoogleeraar in de Faculteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.* — Van 1815 tot 1819 hield hij zich in zijne lessen met de *Wiskunde* en aanverwante vakken uitsluitend bezig, gelijk hij dezelve van 1819 tot 1840 bleef vereenigen met andere vakken van Wijsgeerte. Het wiskundig onderwijs zocht hij in al zijnen omvang te behandelen (*), en zocht daardoor zijne toehoorders in te leiden in de grondige kennis eener Wetenschap, die voor de vorming van den mensch en de ontwikkeling zijner vermogens van zoo hoog belang is. Hij beoefende en onderwees ook de zuivere Wiskunde als middel ter ontwikkeling van den mensch. — Zijn vroegere Leerling en Vriend, de Hoogl. van Rees, schrijft mij daaromtrent het volgende: « Dadelijk na de aanvaarding zijner betrekking aan de Hoogeschool, in 1816, had Schröder het onderwijs in de Wiskunde, vroeger door Moll gegeven, bij minne-

(*) Schröder hield te Utrecht Voorlezingen over de *Elementa Matheseos* en de *Mathesis sublimior* (sedert 1815 en vervolgens, tot aan het einde van 1844); de *Physica Mathematica* (1816, 1817, 1822 verv.), de *Trigonometria rectilinea et sphaerica, ad elementa Astronomiae atque Geographiae mathematicae adhibita atque applicata* (1816 sqq.) en met de *stereometria* opzettelijk verbonden (1818 sqq.); verschillende, soms afzonderlijke lessen over de *Calculus integralis et differentialis* (1817 sqq.); de *Analysis curvarum* (1817 sqq.), de *Algebra et Theoria curvarum et Geometria sublimior* (1824—1828), *Mathesis mixta* (1832). Ook nog *Hydraulica et Hydrotechnica* (1816, 1817), *Mechanica et Optica* (1817 sqq.) en de *Mechanica sublimior* (1817 verv.)

lijke schikking op zich genomen; voor zijne hoogere Collegiën, waarin hij de *Differentiaal-* en *Integraal- Rekening* en de *zuivere Mechanica* voordroeg, vond hij toen slechts weinige toehoorders. Maar de ijver des Hoogleeraars rigtte zich niet naar het kleine getal zijner leerlingen. Volgens een eigen opstel, hetwelk ons gedicteerd en daarna verklaard werd, leidde SCHRÖDER ons in tot de kennis der hoogere Analytische Methode. Orde en duidelijkheid kenschetsten zijne voordragt. Als Wiskundige door de schriften van EULER gevormd, volgde hij als toen nog deszelfs eigenaardige en lichtvolle leerwijze, steeds van het eenvoudige en bijzondere tot het meer zamengestelde en algemeene opklimmende. — Later heeft hij bij zijn onderwijs over hoogere Wiskunde zijne leerlingen meer ingeleid in de nieuwe vorderingen der Analyse, die wij vooral aan de Franschen te danken hebben, en de werken van LA CROIX, BOUCHARDAT enz. als handboeken gebruikt; gelijk hij ook, blijkens zijne *Elementa Matheseos*, met de werken van de Coryphaeën der Wetenschap, LAPLACE, LAGRANGE, LEGENDRE, bekend was. Vooral echter werden de wijsgeerige gronden, waarop de hoogere Analyse en de leer der beweging berusten, zorgvuldig ontwikkeld.»

« Doch om SCHRÖDER juist te beoordeelen, moet men de oorspronkelijke rigting van zijnen geest in het oog houden. Deze was geheel *philosophisch.* De Philosophie was zijne geliefkoosde Wetenschap, waartoe hij al zijne overige kennis terugbragt. Hij bezat echter een te helder verstand, om niet duidelijk in te zien, dat de Philosophie zich niet tot den engen kring van het weten *a priori* bepalen moet, dat veeleer de kennis van de

inrigting der uitwendige stoffelijke natuur, zoo als zij zich door waarneming en proefneming aan ons openbaart, voor den Wijsgeer van het grootste nut is. Schröder konde dus niet nalaten om de verschillende vakken der Natuur-Wetenschappen met belangstelling te beoefenen, en hij deed dit met gelukkig gevolg. Niet alleen was hij ervaren in de *Natuur- en Starrekunde*, maar ook in de *Botanie* had hij zich geoefend, en zelfs in de nieuwere *Chemie* (*) was hij geen vreemdeling. Hij bezat een helder overzigt over den omvang en den inhoud dier wetenschappen, en was in den geest der Methoden doorgedrongen, die bij dezelve moeten gevolgd worden, om er met vasten tred in voort te gaan. Hij overzag het geheel met wijsgeerigen blik; hij vond er voedsel in voor zijne diepzinnige bespiegelingen, en wist, waar dit noodig was, er ook bij zijn onderwijs gebruik van te maken tot opheldering van zijne wijsgeerige begrippen of stellingen. Ook de Wiskunde, hare veelvuldige toepassingen daargelaten, was voor Schröder vooral aanlokkelijk, wegens de echt logische *Methode*, welke bij dezelve gevolgd werd.»

Omtrent zijne Methode getuigt de Hoogl. van Rees in betrekking tot de eerste jaren van zijn Akademisch onderwijs, toen hij Schröders lessen bijwoonde: «Bij

---

(*) De Hoogl. Mulder verhaalt t. a. p. bl. 21, dat Schröder, na de uitgave der 2 eerste deelen van de vertaling van het Handboek van Berzelius over de Scheikunde, hem « met zekeren schroom, zoo als hij doen kon, » eene menigte opmerkingen over dat werk mededeelde, en voegt er bij: « Gij kunt ze niet zien zonder bewondering, en zult meenen, dat Schröder Scheikundige is. »

elken stap, die voorwaarts gedaan werd, dienden talrijke voorbeelden tot opheldering en eigene oefening. SCHRÖDER toch was te regt overtuigd, dat het voor de vorming eens wiskundigen niet voldoende is, het voorgedragene begrepen te hebben, maar dat alleen eene aanhoudende toepassing van het geleerde gemeenzaam kan maken met de Methoden der Analysen, en een dieper inzigt in derzelver strekking verschaffen kan. Hij verlangde dus, dat wij zelve onze krachten zouden beproeven, en spaarde geene moeite in het nazien onzer oplossingen en het aanwijzen van hetgeen daarin gebrekkig of voor verbetering vatbaar was. Waar wij raad of inlichting behoefden, vonden wij hem steeds bereid ons behulpzaam te zijn. Zoo was spoedig tusschen Leeraar en Leerling een' vaste band van genegenheid en innige hoogachting gelegd, en de hartelijke belangstelling, die wij bij voortduring van hem mogten ondervinden, strekte ons tot spoorslag, om ons dezelve door onze vorderingen waardig te toonen.»

«Toen echter later de Philosophische Collegiën hem werden opgedragen, en een groot gedeelte van zijn' tijd vorderden, trok het Philosophisch gedeelte der lagere wiskunde hem weder meer aan. Bij zijne Collegiën schijnt toen verstandsontwikkeling en oefening in het Logisch redeneren het voornaamste doel geweest te zijn. Van daar de moeite, welke hij aan zijn werk over de *Meetkundige Bepalingen* besteed heeft. Ook de *Prolegomena* voor zijne *Elementa Matheseos* zijn eene Practische Logica, waarbij de voorbeelden uit de Wiskunde ontleend zijn. SCHRÖDER hoopte op deze wijze de Literatoren voor de Wiskunde te winnen. — Hoog vereerde ik, ook

bij verschillende wijze van zien, den Man, wiens veelomvattende geest niet alleen in de diepten der Wijsbegeerte was doorgedrongen, maar zich tevens over Letterkunde, Wiskunde en Natuurkunde had uitgebreid, en bij wien deze rijke schat van kennis tot één harmonisch geheel vereenigd was.» —

Schröder hield soms zijne Mathematische lessen voor een kleiner getal toehoorders; doch zulks verkoelde zijn' ijver niet. Want hij zag daar niet alleen de zoodanigen, die een getuigschrift van gehouden lessen moesten inleveren, maar ook hen, die door ijver en geestdrift voor die wetenschappen bezield waren. — Toen in 1826 de beoefening der Mathesis werd aangewakkerd, en van alle Studenten een Examen in dezelve vereischt werd, nam het getal zijner dagelijksche toehoorders meer en meer toe, maar daarom nog niet het genoegen, aan het onderwijs verbonden. Vele oorzaken werkten hiertoe mede. Voorzeker waren de laatste jaren van het Mathematische onderwijs van Schröder, wat genot voor den Leermeester betreft, geenszins gelijk aan het eerste tiental. En echter bleef hij ook hierin onvermoeid, en schatte het goede, dat hij bij zijne leerlingen aantrof.

Intusschen werd nevens dezen werkkring, die hem van den beginne af was opgedragen, alras een andere hem geopend, in het onderwijs van wetenschappen, waarin hij geheel leefde. Schröder was *Wijsgeer* van aanleg. Hierin lag de kracht van zijnen geest Hij oefende die door de verbinding van het *onderwijs der bespiegelende en praktische Wijsgeerte* aan dat der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.

Bij den dood van den Hoogleeraar Rossyn (1819) had Schröder, op verzoek van Curatoren, het onderwijs der bespiegelende Wijsgeerte (*Logica* en *Metaphysica*) op zich genomen, gelijk bij den dood van den Hoogleeraar Huisman (1821) ook dat der *Wijsgeerige Zedeleer.* In deze vakken bewoog hij zich vrij en onbelemmerd en bragt ze allen in verband tot de *Anthropologie.* Van dien tijd af zien wij allengs eene wending of voortgang in zijne wijsgeerige begrippen. Als Kantiaan was hij uit Halle teruggekeerd, en te Amsterdam waren die denkbeelden in hem bevestigd en ontwikkeld. Maar allengs ging Schröder meer en meer zijn' eigenen weg. Hij was een zelfdenkend Wijsgeer, die met Seneca zeggen kon: *non me cuiquam emancipavi.* Allengs bevredigde het Kantianisme hem niet meer. Hij zag deszelfs leemten en gebreken in, en de pyrrhonistische strekking. Veel goeds mogt hij daarin duurzaam ontdekken, en van de terminologie dier school zich vervolgens niet hebben losgemaakt, hij ontwikkelde andere begrippen. Zijn grondregel was: *onze kennis berust op waarneming en daaruit afgeleide welgevestigde besluiten.* Als *grondwaarheden* erkende hij: *hetgeen duidelijk en onmiddellijk door de menschelijke bewustheid als waar verkondigd wordt.* Van dit beginsel ging hij uit, leidde daaruit eenige grondwaarheden af, die hij tegen het Scepticismus, Idealismus en het transcendentale Idealismus van Kant overstelde. Van dien regel ging zijne speculatieve Wijsgeerte uit. Het speculatieve moest een' *positieven* grondslag hebben; «het positieve was voedsel voor den man van waarheid.» Daarom kon de idealistisch-speculatieve, zoo wel als de mystische, rigting der nieu-

were wijsgeerte hem niet aantrekken, en konden FICHTE, SCHELLING en HEGEL hem niet aanlokken (*). — Daarenboven zijn vroom gemoed en warm hart hadden behoefte aan begrippen, die het bevrediging verschaften. Zoo vond hij veel behagen in GARVE, kon zich in lateren tijd meest vereenigen met JACOBI, en was SCHULZE zijn lievelingsschrijver. Maar SCHRÖDER werd daarom geen *Jacobiaan.* Hij bleef zijn' eigen' weg gaan, en ontwikkelde wel is waar geen wijsgeerig *stelsel*, maar wel zijne denkbeelden in zijne schriften, vooral in zijne *Proeve over de waarheid der menschelijke kennis.* — Inzonderheid bleef de Evangelische Zedeleer des N. V., wier verhevenheid hij eerbiedig bewonderde, niet zonder invloed op zijne wijsgeerige begrippen.

Doch SCHRÖDER beoefende niet slechts de Wijsgeerte maar onderwees ze ook gedurende vijf en twintig jaren. Toen hij dit onderwijs op zich nam, had ik reeds de Akademie verlaten. Daarom wil ik liever hier eenige zijner vroegere en latere leerlingen als getuigen doen spreken, om tevens te verklaren, wat vooral bij dat onderwijs uitkwam, en welken indruk zijn onderwijs op hen maakte. — Over zijne wijsgeerige begrippen en zijn onderwijs, vooral der *Logica* en *Metaphysica*, schreef mij onlangs de Heer J. HORA SICCAMA, (thans Griffier bij

(*) Zie daarover zijne *Proeve over de waarheid der menschel. kennis*, in de *Verh. der 3e klasse van het Kon. Ned. Instituut*, D. V. Amst. 1835, op verschillende plaatsen, — en Dr. T. ROORDA, *Ueber den gegenwärtigen Zustand der Philosophie in den Niederländen*, — in Dr. J. H. FICHTE's *Zeitschrift für Phil. und speculative Theologie*, X. 1. p.136 sqq. Tub.1843. Bij hem heet SCHRÖDER «*ein wackerer und selbstständiger Philosoph*»; hij deelt daar den geest van boveng. geschrift mede.

het Hooge Militaire Geregtshof), die als neef van SCHRÖDERS vriend, A. R. FALCK, ook in zijn bijzonder onderwijs deelen mogt, het volgende: « *Menschkunde* beoogde SCHRÖDER, maar gelijk al, waar zijn hart aan hing, in eene hooge beteekenis. *Voor de verschijnselen in het geheele wezen des menschen Wetten te vinden*, dit was het gewigtig onderwerp, hetwelk bestendig zijnen geest tot zich trok. Van de genen, die hem gekend hebben, heeft niet ligt een zulks kunnen voorbijzien. Zijne gesprekken, zijne lessen, zijne geschriften gaven er telkens de blijken van, en, vermoedelijk, indien men beproeven wilde, uit hetgeen wij van hem over hebben, het stelsel op te maken, hetwelk hij niet blootgelegd, maar zich toch ontwijfelbaar gevormd heeft, men zou daartoe den sleutel zien in zijne begrippen van *menschkunde*. — Zijne lessen over de Logica deed hij steeds vorafgaan van een vrij uitgebreid overzigt der *Anthropologie*. Hij stelde den mensch daarbij wel voor, in zijne gansche natuur, en vertoefde ook gaarne bij de beschouwing van het wonderbare verband tusschen ziel en ligchaam; maar voornamelijk was het *zielkunde*, welke hij onderwees. Het bevattelijke en treffende zijner opmerkingen daarover maakten deze, althans voor mij, als «*crustula*» der «*blandi doctores*,» om aan de stroeve logica-leerlingen, welke hij daarop liet volgen, beter ingang te verschaffen. — Doch, naar hetgeen ik sedert begreep, lag er in des leermeesters bedoeling meer. De *denkleer* vereerde hij, als de wetenschap der wetenschappen; maar zag hij tevens als een deel der zielkunde aan. Met deze kwamen, uit het door hem gekozen oogpunt, ook schier

alle verdere wetenschappen in verband. De *Wiskunde*, zeide hij, daardoor tot den naam van wetenschap geregtigd, dat zij, op het getrouwst, de voorschriften der denkleer nakomt, is, even zoo wel als deze, eene dochter der Zielkunde. De *Natuur-wetenschappen*, welke hij in zijne fraaije redevoering *over de kennis der ziel* betoogde op geene hechtere grondslagen, dan deze kennis te rusten, steunden, meende hij, op den aard van het kenvermogen. Daarenboven losten al de eigenlijk wijsgeerige wetenschappen zich, voor zijn begrip, eenigermate in *Menschkunde* op. — De lessen over Boven-natuurkunde, welke het mij gebeuren mogt bij te wonen, noemde hij zelf: «wijsgeerige, voornamelijk zielkundige lessen.» De Kritische Wijsgeerte moest, naar hij zeide, indien zij gaf, hetgeen zij beloofde, alle onderzoek naar waarheid voorafgaan; doch, voegde hij er bij, zij is eene leer van den aard der zielvermogens. Hij vroeg: hangt niet de *Ontologie* aan de bepaling der eigenschappen van 's menschen geest? Waartoe geraakt de *Cosmologie*, zoo zij geene voorstellingen bezigt, welke de Zielkunde moet beoordeelen? Kan de *Theologie*, wanneer zij de begrippen van heiligheid en geregtigheid aanwendt, de kennis van 's menschen aanleg ontberen? Insgelijks, van al wat schoon, van al wat goed is, kan er, volgens hem, zonder Zielkunde geene wijsgeerige nasporing zijn, en is er ook, schreef hij, tot veredeling des menschen, na de wetenschap der godsdienstige en zedelijke waarheden, geene zoo gewigtig, als zij. Daartoe stond het groote voorschrift, tot ons overgekomen van dat volk, hetwelk het eerst aan het menschdom Wijsgeerte deed zien, het voorschrift:

Ken u zelven, ook bij hem, boven aan. Hetzelve bezat evenwel, naar zijn gevoelen, een' nog ruimeren zin, dan er gewoonlijk aan gehecht wordt. Er schuilde, naar hem dacht, een beginsel in, zelfs voor bespiegelend onderzoek, en hij nam het alzoo tot leuze, wanneer hij de Zelfkennis den grondslag noemde der geheele én beschouwende én toegepaste Wijsbegeerte. Men bespeurt hieruit, hoe voor SCHRÖDER de *Menschkunde* niet, gelijk voor andere Wijsgeeren, voorbereidings-, maar inderdaad *grond-wetenschap* geweest is. Wij moeten hier echter nog een weinig dieper intreden.»

«Onder de *bronnen* van 's menschen weten was, volgens hem, in de eerste plaats te noemen de *inwendige zin*. Het *bewustzijn* nam hij als onbedriegelijken grond van waarheid. «Verder komen, dan het bewustzijn» hoorde men hem dikwijls zeggen, «verder komen, ja dat kunnen wij niet. Wij kunnen echter deszelfs uitspraken ook niet weêrstaan. Alle grondwaarheid kan, als zoodanig, op niets anders steunen, dan op de getuigenis der bewustheid. — Wil men dan eindelijk de Wijsgeerte eens eene ware wetenschap doen worden, zoo moet op dezen grondslag worden gebouwd.» — Wij weten hoe hij, zulks vóór hem niet beproefd ziende, den ingeslagenen eigenen weg moedig vervolgd, en in lateren tijd tot dat onderwerp, gelijk hij zediglijk sprak, *bijdragen* geleverd heeft. De eerste vraag der Wijsgeerte aangrijpende; *wat is waarheid?* stelde hij, betreffende én het bestaan der dingen én onze oordeelen over dezelve, eenige *grondwaarheden* voor. In denzelfden geest bragt hij de *Meetkunde* tot grondvoorstellingen van afstand en rigting terug.

Overal de bewustheid raadplegende, dacht hij beslissingen te moeten vinden, wier echtheid slechts bij eenen ziekelijken zielstoestand konde worden betwijfeld. Verstandige navorsching der zielswerkingen was dan noodig, en door deze meende hij te zullen vinden, niet eene in het afgetrokkene beredeneerde zielkunde, gelijk die bij vroegere Wijsgeeren beöogd werd, maar eene leer der ervaring. Op de *waarneming* van het zieleleven kwam het hem aan. Deszelfs verschijnselen, — inrigting, krachten, werkzaamheden, afwisselingen, — moesten worden nagegaan. Door de inwendige gewaarwordingen, én onderling én met de uitwendige, te vergelijken, dezelve te beredeneren, tevens op te merken, wat er in onze kennis noodwendig en algemeen is, kunnen wij, zoo hij dacht, geraken tot wetenschap, zoo van de werkingen en aandoeningen der ziel, als van de wetten, volgens welke zij elkander opvolgen, wijziging ondergaan, en opwekking erlangen. Hierbij zweefde hem (men bemerkt het ligtelijk) de weg voor den geest, door de Natuur-wetenschappen met zoo luistervolle uitkomst bewandeld. Hij betreurde en bejammerde dan ook de scheiding, welke men tusschen de proefondervindelijke en bespiegelende Wijsgeerte gemaakt had, en wenschte hare verbindtenis (*) te meer, opdat het streven naar bovenmenschelijke kennis door de Wijsgeeren mogt worden opgegeven. Dit streven, gelijk het bij de latere Duitsche Wijsgeeren in zwang

((*) Men vergelijke hier over J. Clarisse, *over de oorzaken van de terugzetting der Wijsbegeerte, bijz. in ons Vaderland*, in het Tijdschrift: *het Instituut*, 1845. III.) R.

is gebragt, scheen hem *ijdelheid* in de volle beteekenis des woords. Wat verwachtte men in ernst van het al te diepzinnig of al te weelderig vernuft? Wat van magtwoorden en wonder-spreuken, die men aan het einde verdedigt met de klagte, zelfs door geenen vertrouwden kweekeling verstaan te zijn? van lucht-kasteelen, uit het duistere omhoog getrokken, straks als van zelve in wolken van puin verstoven? Wijzer ware het, voorzigtiglijk met het ontegenzeggelijke te beginnen, en naar eene leer te trachten, met welke men getrouw blijft aan de inspraken van het leven, Want, meende hij, stellingen, in strijd met het leven, zijn reeds daardoor onbestaanbaar, en, wat ook Wijsgeeren uitdenken, wanneer de natuur, vooral wanneer hunne eigene natuur, het logenstraft, zijn zij reeds wederlegd. Indien Kant, welken hij overigens ook als eenen Wijsgeer van den goeden stempel inniglijk vereerde, «indien Kant, zeide hij, het slechts met zich zelven eens geweest ware, het regtmatig verwijt ware hij ontgaan, hem door Fichte's wetenschaps-leer berokkend, dat hij namelijk aan de rede, na haar eene *beschouwende* kracht ontzegd te hebben, eene *gebiedende* kracht heeft toegekend, welke, redelijkerwijze, hare beschouwende kracht onderstelt; terwijl ook zijne leer, welke regelmatig tot volstrekte betwijfeling van alle waarheid voert, aan zijne hand gelukkiglijk zoo verre niet ging, doordien hij overwonnen werd *bonitate naturae.*»

«Deze en dergelijke uitspraken mogt ik nog menigmaal van hem vernemen, toen hij, voor nu ongeveer tien jaren, mij gelegenheid schonk, met hem Kant's *Anthropologie* te lezen. Dit te melden is mij noodig, opdat,

bij de eenigzins verwatene mededeeling, door welke ik hier aan een voor mij te vleijend aanzoek gevolg gaf, voor mijne bevoegdheid, ten minste een weinig grond zij aangevoerd. Hiertoe beroep ik mij ten slotte ook gaarne op nog een vroeger tijdperk, toen mij, met twee mijner makkers aan de Hoogeschool (*), gegund werd, onder des weldoeners leiding, eenige van CICERO's wijsgeerige schriften te beoefenen. Die medgezellen mogen met mij getuigen van menige hiervoren opgegevene bijzonderheid. Zij bewaren voorzeker in een getrouw geheugen, wat onze leermeester ons was, niet slechts door de vriendschappelijke toegevendheid van zijn onderhoud, niet slechts door zijne uitgebreide en altijd gereed liggende letterkennis, niet slechts door zijne, den Wijsgeer kenmerkende, liefde tot de waarheid, welke hem eene gevormde overtuiging nimmer deed schenden en den geest hem vrij liet, om, onbeneveld door grootheid van namen, dwalingen, bij wien hij ze ook zag, met vrolijke spotternij te vervolgen. Hun staat gewis, gelijk aan zoo vele anderen, SCHRÖDER's beeld onuitwischbaar voor oogen, met die innemende reinheid van gemoed, met die eenvoudige opregtheid van beoordeeling, met die steeds eerbiedige verheffing van al wat groot is, door welke ook minder waardigen aan hem, en door hem aan het betere, verbonden werden. »

Inzonderheid echter stortte SCHRÖDER zijn geest en zijn ge-

(*) Den Heer VAN MAANEN, thans Procureur Generaal bij den Hoogen Raad, en den Heer VOORDUIN, thans Raadsheer in het Hof van Utrecht.

moed uit in zijne lessen over de **Wijsgeerige Zedeleer.** — Deze, vertegenwoordigd door zulk een' man, waren gedurende vele jaren de bewondering der Studenten, en werkten weldadig op de vorming van het hart, door de opwekking van de edelste beginselen en derzelver ontvlamming. Een hunner trede ook hier als getuige op.

De Heer Dr. van Teutem, Pred. bij de Remonstrantsche Gemeente te Rotterdam, deelde mij, op mijn aanzoek, onlangs uit de volheid van zijn hart het volgende mede:

«Wel zeker herinner ik mij die lessen over de Zedekunde nog, al is het meer dan twintig jaren geleden. Wij stroomden er van alle Faculteiten, meer dan honderd in getal henen, en sloegen niet over. Als Schröder met de portefeuille onder den arm binnen kwam, eenigzins gebukt en slepende, schikte zich alles tot orde en stilte. Zijn gelaat drukte volheid van gedachten uit, en zijn voorkomen teekende welwillendheid. Omdat er zoo veel waarheid en eenvoudigheid in den man was, hingen wij van dat hij begon te spreken aan zijne lippen. Hij sprak ons ook altijd vrij uit de borst toe, hoewel hij eenige aanteekeningen op schrift voor zich had; hij sprak in de moedertaal.»

«Het eene jaar werd de *Inleiding tot de Wijsgeerige Zedekunde*, het andere de *Bijzondere* of *Toegepaste Zedekunde* behandeld. Met afwisseling stond hij, zonder op een net geheel te letten, bij enkele punten breedvoerig stil.»

«Schröder bewoog zich alstoen nog in zijne wijsgeerige bespiegelingen om Kant henen, schoon hij reeds in gewigtige punten van hem verschilde, als ten opzigte van de zekerheid der menschelijke kennis, het objec-

tieve van tijd en ruimte, en wat al. Ook bijzonder in zijne Zedekunde lag KANT's *Tugendlehre* ten grondslag, terwijl hij welligt in zijne Anthropologie verder van KANT af week. »

«Natuurlijk was in de Wijsgeerige Zedekunde de *Mensch* bij hem de bron, waaruit hij zijne denkbeelden putte. Van het *zedelijk zelfbewustzijn* ging hij uit. Verwonderlijk, zoo ernstig hij zich daarop bij ons plagt te beroepen, als den eersten en laatsten grond der zekerheid. Op de vraag: « WAAROM *zal ik deugdzaam wezen?*» was zijn beslissend antwoord: « *omdat gij*, *dit niet zijnde*, *ophoudt een redelijk mensch te zijn.* » Men vindt zijne gedachten over die zedelijke bewustheid, die, tot helderheid gebragt, de pligten des menschen bepaalt, ontwikkeld in zijne verhandeling *over de waarheid der menschelijke kennis.* »

« Tot grondbeginsel der zedelijkheid, of als oorspronkelijke zedewet, stelde hij met KANT: « *Handel volgens zoodanige maximen*, *van welke gij kunt willen*, *dat zij algemeene wetten worden;*» waardoor van zelf het doeleinde van onze handelingen bepaald werd tot zulk een, hetwelk men wenschen kon, dat algemeen ware. Die grondwet bevatte dus slechts den *vorm*, niet den *inhoud* van alle overige zedewetten. Want het was zijne bepaalde overtuiging, welke hij ook in de genoemde verhandeling uitspreekt, dat in de *Wijsgeerige* Zedekunde geen *materieel* beginsel is te vinden. In zijne *inleiding* bragt hij overigens de opgeworpen beginselen der zedelijkheid breedvoerig ter sprake, bijzonder deze: «*Bevorder uw geluk.*» «*Volmaak u zelven.*» «*Volbreng den wil van God.*»

«Opmerkelijk was eindelijk het naauwe verband, dat hij, handelende over het begrip van *Natuur-regt*, tusschen *Regtsleer* en *Deugdsleer* stelde, aan welke hij denzelfden oorsprong en hetzelfde grondbeginsel toekende, behoudens een naauwkeurig onderscheiden tusschen regts- en zede-pligten.»

«In de *bijzondere* of *toegepaste Zedekunde* werd gehandeld over de bijzondere Zedewetten, levensregels en pligten, welke uit de toepassing van het algemeene beginsel der Zedelijkheid ontstaan jegens *ons zelven*, jegens *den naasten* en *God.* KANT sloot die jegens God buiten zijne *Tugendlehre;* SCHRÖDER achtte die er toe te behooren; evenwel gedurende de jaren, dat ik hem hooren mogt, is hij nooit tot hare behandeling gekomen.»

«Het denkbeeld van *God* was naar zijne meening, even als dat van *onsterfelijkheid*, een afgeleid denkbeeld, waartoe de praktische rede ons opleidt, gelijk ook KANT dit ontwikkelt. Zijn diepe eerbied voor den Schepper spreekt roerend in zijne verhandeling *over de uitgebreidheid van het Heelal.* Maar vooral vereerde hij in de Godheid het ideäal van waarheid en heiligheid, en haar welbehagen in zedelijke volmaking. Hij stond dan ook in de verklaring van de lotgevallen der Israëliten in het O. V. de *Morele Interpretatie* voor.»

«Maar dit alles was het toch eigenlijk niet, waardoor SCHRÖDER ons zoo levendig boeide. Wel vindt in de jongelings-jaren, waarin het gevoel en de vatbaarheid voor het schoone en goede ontwaken, al wat waarheid en deugd geldt in ons gemoed een' diepen weerklank; maar de inhoud van dat onderwijs was zoo vreemd

niet. Doch het was 's mans *persoonlijkheid* en *leerwijs* die ons boeiden.»

« Wat hij uit de inspraak van zijn bewogen gemoed, na zelf denken, bij klaar aanschouwen, als zijne eigen innige overtuiging uitsprak, dat was de inhoud van zijn onderwijs. Hij deelde daarin niet slechts *zijn onderzoek*, maar *zich zelven*, aan ons mede. Hij leefde in zijn onderwerp, sprak er met ingenomenheid over, en paarde daarmede groote helderheid, rijkdom en verscheidenheid in de ontvouwing zijner overtuiging. »

«Tot zijne *leer-methode* behoorde, dat hij de gevoelens der Ouden recenseerde, van PYTHAGORAS, SOCRATES, PLATO, bijzonder van CICERO, wiens zedekundige schriften hij naauwkeurig en oordeelkundig bestudeerd had, en gaarne woordelijk aanhaalde. Nu eens voerde hij met afgetrokken redeneringen uit den menschelijken aanleg zijn betoog; dan weder verplaatste hij ons in de dagelijksche ervaringen van ons eigen leven ten bewijze. Of ook met een enkel zinrijk, sprekend woord wist hij een' angel in de ziel te werpen. Meermalen ook drong hij met eene uitspraak of het voorbeeld van onzen *Heer* leeringen aan, en stelde Hem in zijne zedelijke grootheid tegenover de Ouden. Velen herinneren zich zeker nog met mij zijne belangrijke beschouwingen over den zelfmoord, welke hij, na van CATO, BRUTUS en CASSIUS, met afkeuring gesproken te hebben, eindigde met ons op CHRISTUS te wijzen. «*Vergelijk* JEZUS *met een' Stoïcyn*, zeide hij, *deze zou het zwaard van een'* PETRUS *gegrepen hebben*, *om zich te dooden*, *opdat hij niet in zijner vijanden handen viele. Maar is Hij niet veel meer bewonderenswaardig*, *die moedig*

zijnen tijd afwachtte en het kruis te gemoet ging? Wat zou er ook van het Godsrijk geworden zijn, zoo de Apostelen niet schande en oneer in de wereld hadden willen verduren?»

«Vooral was er den man, die zelf voor waarheid en zedelijkheid gloeide, blijkbaar om onzentwil aan gelegen, en dit bedoelde hij, dat wij met hem in dezelfde heilige overtuiging deelden. Vaak vonkelde zijn helder blaauw oog, vibreerde zijne diepe stem, en werden de bewegingen van zijne regterhand snel, kort, afgebroken. Hoe diep wist hij ons in het gemoed te grijpen! Nog voel ik het bij de herinnering. — Als hij zijne lessen aanving met de vraag, die de Zedekunde heeft te beantwoorden, en welke hij de gewigtigste voor den mensch hield, de vraag: «*Wat moet ik doen?* dat had iets ernstigs, iets plegtigs. Als hij den voorstander van het gelukzaligheids-principe, die den ondeugende slechts als een' onverstandige berispt, weêrsprak, zeggende: «*Dwaas, onverstandig, zegt hij, dit is toch geheel iets anders, dan wanneer hij zeide: zedeloos, strafwaardig, schandelijk, verachtelijk, waarvoor wij evenwel te regt hem houden, die de zedewetten opzettelijk overtreedt,*» dan overtuigde, dan won hij ons. — Wij waren er van alle Faculteien, Theologen, Juristen, Medici; want wij kwamen er, om *mensch* te worden, dat toch het einddoel van alle Studie en Wetenschap is. Zoo verplaatste hij ons eens elk naar zijn vak in lateren tijd, den Medicus bij zijnen kranke, dien hij uit onkunde niet weet te genezen, den Regtsgeleerde in de pleitzaal, den Godgeleerde in zijne gemeente, om ons op te wekken tot wèl besteden van den tijd onzer voorbereiding. Zeker bragt niet één en-

kele dien avond elders dan op zijne kamer door! Hoe dikwijls volgde den man, als hij de catheder verliet, eene stilte, als waarmede ik geen ander collegie ooit zag uitgaan!»

«De hooge *verdienste* van Schröder was, dat hij, Zedekunde docerende, bij ons zedelijk gevoel opwekte, zedelijke beginselen vastzette, en onzen zin en wil op het goede rigtte. Iets van zijne eigene zedelijke kracht deelde hij aan zijne Studenten mede. *Onze* leeftijd althans vereerde en beminde hem hoog; en mij kwam hij later nog altijd dezelfde voor, zoo dikwijls ik hem bezocht, mannelijk en krachtig, en tevens kinderlijk, eenvoudig, welwillend. Tot in zijn laatste smartelijk lijden hield liefde voor waarheid en volmaking hem aan zijne studie. Nu is hij onder ons niet meer. Maar hij leeft toch in ons voort. Hoe trekt ons hart, bij het gedurig heen gaan van die wij in den geest lief hadden, naar ginds henen, mijn vriend! Vaarwel.»

Heerschend vooral was in den geest van Schröder het begrip omtrent de overeenkomst tusschen *Regt* en *Zedelijkheid*, waarvan reeds boven met een woord is melding gemaakt. — Meer bepaald liet zich daarover Schröders vriend, de Hoogleeraar den Tex, aldus aan mij uit: «Ten aanzien der begrippen van *Regt* en *Regtvaardigheid*, was Schröder met geheel zijne ziel afkeerig van de enge grenzen, binnen welke de Kritische Wijsbegeerte die wilde insluiten. Geen koud zich onthouden van inbreuk te maken op de uitwendige vrijheid van anderen kon, volgens zijne gemoedelijke overtuiging, het

wezen van het Regt uitmaken. Waarheid zocht hij overal, ook in het Regt, en daarin was ze hem vrij wat meer omvattend, dan het bloot ontkennend begrip van niemand te beleedigen kon medebrengen. Hij wist, dat ja, de Romeinsche Regtsgeleerden, het: *Neminem laedere*, als regts-voorschrift hadden erkend; doch hij wist ook, dat zij het: *honeste vivere*, en het: *suum cuique tribuere*, daarneven plaatsten op gelijke lijn. Geen bloote dwang kon hem het kenmerk van Regt uitmaken. Niet alleen in uitwendige kenmerken kon hij het wezen van het Regt vinden; de ziel, het gemoed, de wil, mogten daarbij volgens hem niet worden voorbijgezien. Wat de Romeinen wilden, toen zij de Regtvaardigheid nog altijd als eene deugd bleven beschouwen, toen zij haar noemden: *constans et perpetua voluntas suum cuique tribuendi*, dat wilde ook hij. Het Regt zelf kon hij niet beschouwen, als een dor, afgesloten begrip, veel minder als eene uit de practische Rede ontleende bevoegdheid, om des noods te doen, of na te laten, wat met de Zedewet in strijd is. Hij verwierp, vooral op lateren leeftijd, ten eenenmale een Natuur-regt, dat zich vijandig stelt tegenover den zedelijken pligt, den zelfmoord veroorlooft, en het gebruik van het eigendoms-regt aan de Zedewet onttrekt.»

«Bovenal bleek deze zijne denkwijze uit zijne meening over het *doel van den Staat*. Met kracht toch bestreed hij het gevoelen dergenen, die dat doel tot de verzekering van een' blooten uitwendigen Regts-toestand willen beperken. Neen, veel verder behoort men, ook volgens Schröder, zijnen blik uit te strekken. Dat ieder burger de gelegenheid hebbe tot ontwikkeling der

krachten en begaafdheden, welke de alwijze Schepper in hem gelegd heeft, en zoo zal, volgens zijne meening, een veel edeler doel, op eene veel meer waardige wijze den Staat ter bereiking, of ten minste tot toenadering, zijn voorgesteld.»

Al deze getuigenissen van vrienden en leerlingen zullen ons de juistheid doen gevoelen van het kort, maar zinrijk uitgedrukt, gevoelen van den beroemden HERINGA, over zijn' ambtgenoot en vriend. Het luidde aldus:

— — — — — — «*Mortuo* HUISMANNO, SCHROEDERUS *cunctas Philosophiae theoreticae et moralis docendae partes cum Matheseos lectionibus conjunxit. Et his quidem utitur Philosophus aeque ac Mathematicus, multis laudandus nominibus, ad Logices praecepta tradenda, quomodo factum ab eo est in Prolegomenis ad elementa Matheseos, nuper in lucem emissis. In ipsis vero lectionibus Logicis diligenter exponit diversas animi humani facultates, ac docet, quibus singulae agant modis, quibusque teneantur naturae legibus. In Metaphysica tradenda modeste abstinet ab iis definiendis, quae humanam fugiunt perspicacitatem, omnemque adhibet operam, ut dilucide et accurate ea tradat, quae vera sunt ac certa. Vera autem ea dicit, primum, quae luculenter et ἀμέσως a nobis cognoscuntur, deinde, quae ex his cognitis legitima ducuntur ratiocinatione. Haec igitur opponit Scepticis, Idealistis, Materialistis ac Pantheistis. Nulli addictus sectae, omnium minime Fichtianae, Schellingianae aut Hegelianae, prae ceteris tamen Philosophis in Germania celebratis laudat* FRID. HENRICUM JACOBI. *Urget in docendo ea inprimis, quibus juvenibus persuaderi possit de*

providentia Dei sancta ac benigna, de animorum humanorum perennitate, et de necessitate adspirandi ad perfectionem, cui nos Deus destinavit prae brutis animantibus. Iccirco etiam juvenes summo hortatur studio ad officia cognoscenda ac praestanda, quibus singuli, pro diversa vitae conditione, et sibi ipsi, et societati humanae maxime prodesse possint.»

Hier eindigt het handschrift van HERINGA (*).

Terwijl SCHRÖDER in dien geest de Wiskundige Wetenschappen onderwees, en dit onderwijs met dat der theoretische en praktische Wijsbegeerte verbond, was het vak der bespiegelende Wijsbegeerte echter tusschen hem en VAN HEUSDE verdeeld, die de lessen over de Geschiedenis der Wijsbegeerte had op zich genomen, en zijne Wijsgeerte, op den grondslag der Platonische gebouwd, met zijne letterkundige lessen paarde. — Hierdoor ontstond aan de Utrechtsche Hoogeschool eene verschillende rigting der bespiegelende Wijsbegeerte. — VAN HEUSDE en SCHRÖDER! — twee namen, die onvergetelijk zullen blijven aan de Utrechtsche Hoogeschool! Die mannen ontmoeteden elkander van den oogenblik af, dat SCHRÖDER te Utrecht, ruim elf jaren na VAN HEUSDE's plaatsing, optrad. Nog staat mij de indruk voor den geest, dien

(*) Deze woorden zijn ontleend uit de papieren van HERINGA, welke de bouwstof voor het *ontwerp* zijner *Jubel-Oratie bij het* 2e *Eeuw-feest onzer Hoogeschool in* 1836 bevatten, in welker voltooijing hij door ongesteldheid verhinderd werd. (*Zie* VISSER, *Levensb. van* HERINGA, in den *Utr. Studenten-Almanak* 1841. bl. 305). Zij bevatten de laatste regelen, door HERINGA voor die *Oratie* geschreven.

de eerste ontmoeting van SCHRÖDER op VAN HEUSDE gemaakt had. Zij verstonden elkander dadelijk in een, aan beiden gemeenschappelijk, beginsel: *den mensch te leeren kennen*, als het groote doel der wijsgeerte. Met dat doel hadden beiden de oude Wijsgeeren, Dichters en Schrijvers gelezen. Geestdrift bezielde den toon van VAN HEUSDE, zoodra hij daarin zijn nieuwen ambtgenoot had ontmoet. — Maar de rigting van beider studien, en meer nog van beider geest en wijsgeerige denkbeelden, liep uit een, waar zij dat beginsel ontwikkelden. Vandaar zoo veel verschil tusschen de Socratisch-Platonische leer van het καλὸν κ'ἀγαθὸν van VAN HEUSDE, en het streng Logische waarheids-beginsel van SCHRÖDER. — Doch hoezeer verschillende in eenige hoofdbegrippen en derzelver wijzigingen, wederom kwamen zij altijd te zamen in dat ééne punt: dat alle *onderwijs* tevens *opvoeding* zijn moet, en dat *menschen* te vormen het hoofddoel van hun Akademisch onderwijs moest uitmaken. — Juist die verscheidenheid werkte weldadig op de Utrechtsche Hoogeschool en de Wetenschappen.

Wij hebben in SCHRÖDER opgemerkt, hoe de verschillende en uiteenloopende betrekkingen, door hem bekleed, en al het veelzijdige onderwijs, door hem gegeven, steeds haren grondslag hadden in zijne persoonlijkheid en letteroefeningen, en deze wederkeerig vruchten droegen in zijn onderwijs. En toch ontbreken er nog hoofdtrekken aan het beeld van SCHRÖDER. — De Wijsgeer was ook *Taal-* en *Letterkundige*. Hij was *Litterator*. Zijne veelzijdigheid openbaarde zich ook in zijne

taalkunde, die én grammatisch én wijsgeerig beoefend werd. Hij had een bijzonder talent, minder voor de zuivere uitspraak van talen, dan wel voor hare grondige kennis. IJverig had hij de schriften der gewijde en klassieke Oudheid gelezen, hare Profeten, Dichters, Wijsgeeren, Geschiedschrijvers, en wat hij gelezen had, hield hij in zijn geheugen bewaard. Van JOB en JESAÏA, de boeken des *N. Verbonds*, van HOMERUS en PLATO, van HORATIUS, VIRGILIUS en CICERO, en hoe vele anderen, hoorde men hem nog in lateren leeftijd aaneengeschakelde plaatsen uit zijn geheugen aanhalen. De philosophische werken van CICERO las hij herhaald met een critisch oog, en toetste ze aan de beginselen van waarheid en zedelijkheid, en geraakte daarover wel eens in vriendschappelijken strijd. Hij noodigde aankomende studenten, in welke hij belang stelde, bij zich, om met hem de schriften van CICERO te lezen. Maar hij las ze ook met zijne vrienden, die als Literatoren in dezelve woonden en daarin onderwijs gaven.

« Niet ligt zal ik vergeten,» (zoo schreef mij toch dezer dagen mijn ambtgenoot en vriend VAN GOUDOEVER) « de aangename uren, die ik met onzen SCHRÖDER gesleten heb, toen wij te zamen eenige wijsgeerige werken van CICERO, vooral *de Finibus* en *de Officiis* lazen. Ik stond gestadig verbaasd over zijne scherpzinnige en gegronde aanmerkingen of verklaringen. Als Literator van professie, was hij in de Oratorische en Wijsgeerige werken van CICERO te huis, en kende geheele stukken uit dezelve woordelijk van buiten. Vooral was het voor mij nuttig, als hij van GARVE's gevoelen over het boek: *de Officiis* verschilde, of met mij over Latiniteit en woordvoeging

redekavelde. Die tijd vloog dan ongemerkt voorbij, zoodat ik niet zelden met verwondering gewaar werd, dat wij vier of vijf uren aan onze lectuur besteed hadden."

Eveneens was hij bekend met vele *nieuwere talen*, en las de meesterstukken in dezelve geschreven. Hij drong soms door tot de diepste gronden der taal, zoodat zijne fijne opmerkingen, over de gronden van het *Nederduitsch* en *Hoogduitsch* menigen kenner in verwondering bragten. — Onder de *Engelsche* schrijvers was SHAKESPEARE hem geliefkoosd. Na een zeer kort onderrigt, door hem genoten, had hij verder zich zelven ook het *Italiaansch* eigen gemaakt. Zoo droeg hij nog te Fijenoord zijnde, eens zijnen leerlingen, om ook hunnen smaak voor het schoone op te wekken, in het Nederduitsch, gedeelten voor uit TASSO's *Jerusalem*, terwijl niemand bemerkt had, dat hij de oorspronkelijke uitgave van TASSO voor zich had. Men vroeg hem toch, welke vertaling hij bezigde? Even vlug vertaalde hij uit DANTE. — Ook had hij zich het *Spaansch* en *Deensch* eigen gemaakt, zoo verre hij hieraan behoefte had om de werken voor zeevarenden te lezen.

Bij de vereeniging van zoo vele eigenschappen, gepaard aan eene wijze tijdverdeeling, was SCHRÖDER uit gemoedelijke beginselen, door goedwilligheid geleid, ijverig in alle *betrekkingen*, waarin hij geplaatst werd. Geen wonder dan ook, dat vele vaderlandsche *Maatschappijen* hem tot medelid, en Z. M. hem in 1824 tot *Ridder van den Nederlandschen Leeuw* benoemden. — Als *Curator van het Evang. Luthersch Seminarie*, en

Secretaris van dat Collegie, was hij ijverig werkzaam, zocht zich voor kerkelijke eenzijdigheid te wachten, en droeg de belangen der Luthersche Studenten steeds op het hart. — Als *Directeur en Secretaris van het Prov. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*, bragt hij sints 1816 dadelijk niet weinig toe, om het te wekken uit den slaap, waarin het gezonken was, en op te voeren tot dien bloei, waarin het zich thans onder de vaderlandsche Letterkundige Maatschappijen verheugen mag. — En onder al deze nieuwe bemoeijingen bleven ook vroegere betrekkingen haren invloed duurzaam op zijne werkzaamheden uitoefenen. — Als *Examinator der Zee-Officieren* offerde hij geen gering gedeelte van zijnen tijd op aan het onderzoek naar de zeevaart-kundigheden van hen, die als Bevelhebbers in hoogeren en lageren rang zouden optreden, en zijne gemoedelijke gestrengheid, aan welwillendheid gepaard, was genoegzaam om de Regering te overtuigen, dat die moeijelijke taak aan de beste handen was toevertrouwd (*). — Een zeer werkzaam aandeel nam ook Schröder in 1828 aan de *Commissie voor de Organisatie*

(*) Uitgebreide werkzaamheden waren hieraan verbonden, vooral tot het vervaardigen van den *Almanak voor Zeevaart-kundigen*, hetwelk hij, tot weinige jaren vóór zijnen dood, geheel alleen op zich nam, waartoe hij dikwijls de uitgebreide en menigvuldige Zee-journalen der terugkeerende Kapiteins ter zee moest lezen. — In het *Examen der Zee-officieren*, hetwelk door hem alleen afgenomen werd, wist hij zijne onwrikbare gestrengheid zoozeer aan minzaamheid te paren, dat menig Zee-officier, die door hem was afgewezen, verklaarde, dat de uitspraak, hoe treurig ook voor hem, regtvaardig was. Hij deelde de graden met regtvaardigheid en billijkheid uit.

van het Hooger Onderwijs; gelijk hij reeds in 1824 benoemd was tot Lid der *Commissie voor het ontwerp eener algemeene Topographische Kaart van het Rijk.* — In de *bijzondere wekelijksche kringen*, waarvan hij te Utrecht Lid was, en wier bijwoning hij ongaarne verzuimde, deelde hij zijne inzigten gaarne mede, en sprak dan, gelijk hij plagt, steeds met vuur, kracht en levendigheid. — Zóó veel kon SCHRÖDER bij naauwgezette tijdverdeeling doen en bleef ook daardoor een voorbeeld voor zijne leerlingen!

Nog één' karaktertrek moet ik vermelden; ik vermeld dien ten slotte, omdat hij de kroon zette op al zijne overige eigenschappen. De Wijsgeer was ook een vroom en gemoedelijk *Christen* en *Christen-Wijsgeer.* — De vroegere Theologant moge door zijne wijsgeerige studie zijne rigting ontvangen hebben, de sporen van zijne vorige oefeningen bleven in hem zigtbaar. — Zij openbaarden zich in zijne aanteekeningen bij het dagelijksch lezen van Poëtische of Profetische boeken des O. V., tot aan zijne laatste levensjaren naauwkeurig verzameld; in zijne belangstelling in de vorderingen der Theologische wetenschappen, vooral waar zij de praktische zijde van het Christendom deden herleven, en niet minder in de gebeurtenissen van den dag op kerkelijk grondgebied. Zoo hield alles hem bezig, wat in de laatste maanden van zijn leven bij de wording der Duitsch-Katholieke kerk plaats vond. Ook dit alles beschouwde hij uit een wijsgeerig oogpunt, want SCHRÖDER was ook Christen-Wijsgeer, die van PLATO en

CICERO tot CHRISTUS en de Apostelen opklom, en vooral bij zijne zedekundige lessen den verhevenen geest der Evangelische Zedeleer deed kennen. Deze hield hem in bewondering; want ook hier stond zijne Christen-wijsgeerte met zijn vroom gemoed in overeenstemming. SCHRÖDER toch had voor zich zelven behoefte aan het Evangelie (*). Hij was Christen, niet slechts in naam, maar uit behoefte van het hart, en zijne geestdrift voor het ware en zedelijk goede werd door de Evangelieleer verhoogd. Meer dan iemand anders, moge hier zijn vijftig-jarige vriend, de Heer J. C. FABIUS, Predikant te Amsterdam, als getuige optreden, waar hij mij hieromtrent onlangs het volgende schreef:

«Niets, niets, betreurde hij, de vriend der waarheid meer, dan laauwheid en onverschilligheid omtrent het ware en zedelijk goede. Toen voor eenige jaren de finantiële aangelegenheden des lands, zoo veler hoofden en harten vervulden, schreef hij mij: «*waartoe komt* «*men, wanneer in het geld alle hoop en vrees der men*-«*schen gelegen is! Dat vadsige en die onverschilligheid* «*ten opzigte van waarheid en het wezenlijk goede, dat* «*lage eigenbelang van velen, met schoone woorden zoo* «*veel mogelijk bedekt, doch zich eindelijk in hare geheele* «*naaktheid openbarende, toont het diepe verval der na*-«*tie*.» De hoogere bestemming van den mensch voor een beter leven ging SCHRÖDER boven alles ter harte.

(*) Hij schreef voor weinige jaren aan een' vriend: Ik geloof, dat in hetgeen de achtingwaardige FEITH gezegd heeft, veel waarheid is; «*in het theoretische zal er bij zelfdenkers altijd verschil van opinie wezen; maar in het praktische niet, indien wij goede Christenen zijn.*»

Van dankbaarheid aan God was geheel zijne ziel vervuld. Zoo schreef hij mij voor eenige jaren: «*Weinigen zijn* «*er, die zoo vele redenen hebben, als ik, om Gods goed-* «*heid dank te zeggen voor al het goede, dat ik gedu-* «*rende mijn geheele leven genoten heb. Aan zijn' zegen* «*ben ik alles verschuldigd,*» en de ootmoedige man liet daarop volgen: «*maar ik moet u bekennen, bij het na-* «*deren van den ouderdom word ik dikwijls door zwaar-* «*moedigheid aangetast: hoe veel hebt gij ontvangen, hoe* «*veel hebt gij te verantwoorden! Hebt gij zoo veel ge-* «*daan, als gij kondet doen, en zóó gedaan, met dien* «*ijver en die getrouwheid, als gij het moest doen? Bij* «*klimmende jaren gevoelt men hoe veel men te kort* «*schiet!*» Daarom was hem het Evangelie der genade zoo dierbaar. Ik zou u gesprekken daarover met hem kunnen mededeelen; ook hoe hij het betreurde, dat hoofdgebeurtenissen uit het leven van JEZUS ligtzinnig werden ter zijde geschoven. En gij weet, hoe hij, de H. S. in de oorspronkelijke talen lezende, nagenoeg geheel JESAÏA in het Hebreeuwsch van buiten kende. Dit toch deed de man niet enkel uit liefde voor die taal. Doch waartoe meer? liever zend ik u den laatsten brief, dien hij mij kort voor zijn' dood schreef. Ik meen hiertoe wel regt en vrijheid te hebben, ja! dat aan de nagedachtenis van den ontslapene verschuldigd te wezen.»

Die brief ligt thans voor mij. Ik neem er daarom het volgende uit over. — Na hartelijke dankzegging voor al de blijken van vriendschap, gedurende meer dan 50 jaren, van zijn' vriend FABIUS en deszelfs broeder genoten, vervolgt hij, kort na zijn' 70sten verjaardag (Nov.

1844) aldus: « *De voornaamste, doch ook zeer natuurlijke, gewaarwording op mijn' verjaardag was dankbaarheid jegens de Goddelijke Voorzienigheid voor al de zegeningen, mij door Haar op mijnen levensweg geschonken, en bijzonder voor de gelegenheid, die Zij mij verleende ter mijner vorming. Hoe duister en moeijelijk waren die paden, toen ik mij bijna als een' wees, van allen verlaten, moest beschouwen, en zoo weinig beschaafd en gevormd mijn Vaderland moest verlaten! Eene lieflijke, verkwikkende zon bescheen weldra mijne paden, en het was mijne eigene schuld, indien ik mij dezelve soms onaangenaam maakte, en door nalatigheid en onvoorzigtigheid mijnen voet stootte.*»

« *En deze gewaarwordingen van dankbaarheid werden verlevendigd op dezen dag. Ik zag mij omringd van eene goede, edele Vrouw, eene ware Christin, die mij en onzen Kinderen steeds een voorbeeld gaf van een godvruchtig christelijk geloof....*, enz. enz. — *Maar met die dankbaarheid jegens de Voorzienigheid voor al de ontvangene weldaden, kwam natuurlijk de vraag in mij op: Hebt gij ook in evenredigheid van hetgeen u gegeven is, des te meer goeds gedaan? des te meer tot uwe veredeling gewerkt, tot het geluk en de veredeling van anderen? Want hoe meer u gegeven is, des te meer zal van u geëischt worden. Hier is het aanmoediging, uit het getuigenis van anderen en uit eigene ondervinding te zien, dat men niet tot het getal van de verachtelijke dienstknechten behoort, die van de aanvertrouwde goederen geen gebruik of ook een slecht gebruik maken, maar dat men toch iets gewonnen heeft. Maar de dienstknecht, die* 5 *talenten ontving en* 5 *talenten won, werd van den Heer geprezen; en hem werden*

grootere dingen vertrouwd. — Maar hoe de knecht, die 100 talenten ontving en slechts één of twee won? — O mijn vriend! wanneer men een streng, onpartijdig, geweten bezit, dan weet men hoe ongepast het is, bij den hoogsten Regter te spreken (of te denken) van verdiensten. Wees mij genadig! ik kom te kort, *dat is een gebed, dat den sterveling past.*» enz. enz.

Zoo opende zich het vrome gemoed van den beminnenswaardigen man aan den trouwen vriend; en die gemoedsstemming zocht hij in zijnen kring over te planten. Daarom leefde hij gelukkig, ook in den huiselijken kring en in zijn maatschappelijk leven. Dat ondervond zijne waardige Gade, die 36 jaren lang in hem haar levensgeluk verhoogd zag; dat zijne kinderen en behuwd-kinderen, in wier lotgevallen hij zoo hartelijk en vaderlijk deelde; dat hadden die kinderen ondervonden, wier taaloefeningen hij, nadat de eerste gronden door de onderwijzers gelegd waren, vervolgens leidde, en wier huiselijk geluk den avond van zijn leven verhelderde. — Dat ondervonden de Studenten der Hoogeschool, die zich aan hem aansloten, en onder welke hij vooral hen hoogschatte, in wie hij niet alleen ijver, vlijt en talenten, maar tevens zedelijke beginselen en gemoedelijken ernst ontdekte.

Tot zeventig-jarigen leeftijd gekomen, ontving hij het door de wet hem toegezegde *Emeritaat*, aan zijne betrekking verbonden, en verheugde zich, dat zijn vroegere leerling en vriend Wenckebach hem ten opvolger voor de Wiskundige Wetenschappen gegeven was, aan

wien hij dan ook, drie maanden vóór zijnen dood, den leerstoel afstond. Doch zijn Emeritaat deed twee leerstoelen vacant worden. In die der bespiegelende Wijsbegeerte is tot nog toe niet voorzien. Tot aan de winter-vacantie van 1844, bleef hij al zijne lessen waarnemen, zoover zijne krachten zulks toelieten. Toen hoorden ook de meer jeugdige kweekelingen den inwendig reeds verstervenden Leermeester, niet zelden met eerbied, verrukking en geestdrift, waar hij de laatste vonken deed schitteren van den geest, die tot de verhevenste gewaarwordingen en gevoelens hen opwekte; waar hij sprak van de verbeeldingskracht en andere vermogens van den geest. Dan sprak hij nog met dat vuur en die verheffing, die vroeger hem eigen waren.

Ja! Het waren de laatste vonken! Want reeds had meer dan een jaar eene doodelijke kwaal, die hem vele ligchaams-smarten veroorzaakte, hem aangetast. Die kwaal deelde zich meer en meer aan zijn ligchaam mede. Aandoenlijk was in dien ziekelijken toestand van het ondermijnde ligchaam, hetwelk inwendig allengskens ontbonden werd, en waartegen de kunst geen heulsap kon aanbieden, de opmerking, hoe helder zijn geest bleef. Waarlijk, het was een zeldzaam verschijnsel! — Maar nog was hem aan dien laten avond zijns levens een aandoenlijke en gelukkige levensdag beschoren. Die dag werd hem geschonken door de dankbare Leerlingen der Hoogeschool, en Schröders geest had hoog genot.

Reeds hadden eenige Studenten der Hoogeschool hem den 30. October 1844, op zijn' zeventigsten verjaardag, ten blijke van erkentelijkheid, een belangrijk boek-

geschenk aangeboden, bij welke gelegenheid, de Heer G. H. Fabius, Cand. in de Godgeleerdheid, in naam zijner mede-studenten, hartelijke woorden van dankbare leerlingen hem toesprak. Schröder was er diep door getroffen, en zijn gemoed was geschokt. — Nog eenmaal wenschten later de Studenten hem een opentlijk bewijs van hunne dankbaarheid te geven. Het was op den 21. Januarij 1845, waarop 's mans waardige opvolger in de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, de Hoogleeraar Wenckebach, zijne Intreê-rede hield en door eene *serenade* van wege de Studenten verwelkomd werd. «Met luide toejuiching» (zoo verhaalt mij de Heer D. W. Schiff, Stud. in de Godgeleerdheid, medelid der Commissie om den Hoogl. te begroeten) «en hartelijke toegenegenheid was met algemeene stemmen besloten, op dien avond ook aan den geliefden Schröder eene serenade te brengen, zoo zijne wankele gezondheid zulks zou toelaten. Het was te lezen op ieders gelaat, dat het hier niet was eene loutere opgewondenheid, maar eene innige behoefte van het hart, om te ontboezemen, wat men gevoelde voor dien Christelijken Nestor, aan den blijkbaar snel vallenden avond zijns levens. Toen den smartelijk lijdenden man de wensch der Studenten werd medegedeeld, en hem gevraagd werd, of zijn toestand zulks toeliet, verhelderde zijn gelaat, en was het, als vergat hij zijne folterende pijnen, en betuigde hij, dat niets hem aangenamer zijn zoude, dan, zoo zijn toestand maar eenigzins dragelijk was, dat eerbewijs te ontvangen. En inderdaad, ofschoon wij niets anders vreesden, dan van het geluk, dat wij ons van dien avond voorstelden, verstoken te zullen worden, ontvingen wij geen tegenbe-

rigt, en nadat wij alzoo eerst den Hoogl. WENCKEBACH hadden geluk gewenscht met zijne nieuwe waardigheid, begaven wij ons naar de woning van den nu reeds ontslapenen.»

Voorzeker, het was een plegtig en aandoenlijk oogenblik voor allen, die er tegenwoordig waren. Toen de stoet, met muzijk vergezeld en door fakkelen voorgelicht, aan die woning naderde, en de Commissie binnentrad, zat daar de eerwaardige Grijsaard op eene canapé, omringd van zijne aanverwanten en vrienden, en vóór hem stond de kring van afgevaardigden der Studenten; de edele Wijsgeer aan den avond zijns levens met zijne kweekelingen voor zich; hij, met den dood op 't gelaat, maar leven nog in het heldere oog; zij, bezield met hoogen eerbied en vol gevoel in het hart.

«Een onzer (zoo vervolgt de Heer SCHIFF), de Heer J. J. JUDA, voerde het woord, en sprak, zoo als het hart hem te spreken gaf, in eenvoudige en hartelijke taal tot den grijsaard. Hij betuigde hem, uit naam van al zijne Mede-broeders, den innigsten dank voor hetgeen hij zoo vele jaren voor de Utrechtsche Hoogeschool en hare kweekelingen geweest was. Hij wenschte hem toe, dat de rust, welke hij, na een zoo nuttig leven, hoopte te smaken, hem nog lang door de Voorzienigheid mogt geschonken worden, en uitte tevens den wensch, dat hij, zoo veel zijne krachten vermogten, ons Vaderland, onze Hoogeschool en ons, hare kweekelingen, met zijnen wijzen raad, bijstand en nuttige lessen mogt blijven voorlichten.» — Met blijkbare aandoening had de grijze Leermeester het *laatste* woord zijner Leerlingen aangehoord; hij wischte een' traan

uit het oog, rigtte zich wat op van zijne zitplaats, en sprak nog eenmaal tot zijne Leerlingen. Nieuw leven ontwaakte in zijnen geest, en het gevoel van het hart bezielde den toon, waarmede hij sprak.

SCHRÖDER sprak, en allen hoorden met weemoedigen eerbied. — «*Aan den avond mijns levens* (zoo sprak hij) *kon niets mij genoegelijker zijn, dan de eerbewijzing te ontvangen, welke men mij zoo gul en vriendelijk heeft aangeboden. Het is een groot genoegen voor eenen grijzen Leermeester, op het eind zijner loopbaan zoodanige bewijzen van liefde en achting te zien bij hen, onder welke men werkzaam geweest is, en daaruit te mogen besluiten, dat men niet te vergeefs gearbeid heeft.*»

«*Met genoegen en dankbaarheid aan de Goddelijke Voorzienigheid doorloop ik in mijne gedachten den tijd van* 30 *jaren, welke ik als Hoogleeraar aan deze Hoogeschool heb doorgebragt. Dit genoegen is gelegen in het niet gering getal van studenten, welke uitmuntend in verstand, kunde en vooral in een lofwaardig gedrag en goede zedelijke beginselen deze Akademie verlaten hebben, of zich nog aan dezelve bevinden. De dank, welken ik van hen ontvangen heb, de bewijzen van liefde en achting, waarvan ik onder anderen bij de viering van mijn* 25-*jarig Professoraat, en op mijn'* 70en *geboortedag zoo uitstekende blijken gezien heb, geeft mij de hoop, dat ik ook aan hunne vorming tot edele, achtingwaardige menschen heb medegewerkt.*»

«*O! mijne Heeren!* (dus vervolgde SCHRÖDER), *het is een groote troost, wanneer men aan het einde zijner loopbaan gekomen is, en de dag, waarop men werkt, begint te eindigen, en de nacht aanbreekt, waarin nie-*

mand meer werken kan, tot zich zelven te kunnen zeggen: ik heb niet nutteloos voor mij en voor anderen geleefd! — Ook ik heb getracht, volgens de beginselen, die ik in mijne Moraal verkondigde, te handelen, het ware, schoone en goede na te streven en mijnen leerlingen in te scherpen. Zoo ver ik mij bewust ben, heb ik nooit iets anders bedoeld, dan nuttig te zijn, en de vermogens, die mij geschonken waren, ten beste mijner medemenschen aan te wenden, en naar mijne overtuiging te handelen. In het bijzonder heb ik getracht u een voorbeeld te geven, dat men zich de gunst en liefde van anderen geenszins moet zoeken te verwerven door vleitaal of overdreven lof, maar alleen door zuivere achting voor de waarheid, door haar te verdedigen en te verkondigen, door de logen en het kwaad te weêrstaan, waar wij daartoe gelegenheid hebben, en door strikte regtvaardigheid, welke niet op den persoon, maar op handelingen, beginselen en den graad van volmaking, ziet.»

«*Het zij verre van mij, dat ik mij op dit alles zou willen beroemen. Die zich zelven kent, onpartijdig over zich zelven oordeelt, en weet, hoe veelvuldig hij te kort komt, hoe hij veel meer nut had kunnen stichten, — die beroemt zich niet op zijne werken, maar op de Genade Gods, en bidt met den Tollenaar;* God! wees mij zondaar genadig!»

Schröder hervatte zich, en rigtte zich nu meer bepaald tot zijne leerlingen, en sprak: «*Vergeeft mij dat ik zoo veel van mij zelven spreek. Het is om uwent wil. Zorgt, mijne Heeren, daarvoor dat gij uwe jeugd niet veronachtzaamt, of ongebruikt en ijdel laat voorbijgaan. Zoekt uw verstand te verrijken, uw hart te veredelen*

en uw leven onbevlekt te bewaren, opdat, wanneer uw nacht naakt, gij kunt zeggen: — ik heb niet vergeefs geleefd; ik ben meer en meer in ware deugdsbetrachting gevorderd. Zorgt daarvoor, dat, zoo veel als mogelijk is, uw blik op het verledene geene zwarte plekken ontmoete, die gij niet kunt wegnemen, die bestendig blijven knagen, en die tot op uw sterfbed uwen zielevrede zouden storen; maar lichtvolle plaatsen, welke u nog troosten kunnen, wanneer het aardsche verdwijnt.»

«En zoo neem ik, de grijze Leeraar, dan afscheid van diegenen, welke tot hiertoe mijne wiskundige lessen hebben bijgewoond» (*).

Zoo sprak SCHRÖDER — en daarna nog slechts weinige woorden! Hij dankte hen voor het genoegen, hem verschaft, betuigde zijne vreugde over de benoeming van den Heer WENCKEBACH tot zijnen opvolger, die, even als deszelfs vader, niet alleen zijn vriend was, maar van wiens kunde, bekwaamheid als Hoogleeraar en Onderwijzer, en wil, om hun nuttig te zijn, hij verzekerd was. *Hij zal spoedig (ik twijfel er niet aan)*, zeide hij, *uw vertrouwen verwerven. Maakt dus dat gij hem een zoo rijke bron van genoegens verschaft, als gij mij verschaft hebt.* — Die gevoelens van dankbetuiging en belangstelling verzocht hij hun aan hunne Mede-studenten medetedeelen, en besloot: *Ik dank u nogmaals. — God zegene U!*

(*) Hij sprak van zijne *wiskundige* lessen, omdat hij nog hoopte eerlang zijne andere lessen te hervatten.

SCHRÖDER had afscheid genomen van de Studenten. — Ik heb zijne woorden getrouw wedergegeven (*), en welken indruk die roerende, uit het warme hart en met den gevoelvollen toon van SCHRÖDER, uitgesproken taal op hen maakte, wil ik liever met hunne eigene woorden teruggeven: «Roerend en Christelijk sprak hij ons toe, en het was ons, — mij voor het minst, — als gaf hij ons zijnen zegen; als stonden wij aan het doodleger van den Christelijken Wijsgeer. Geen der omstanders, die niet tot in de ziel was bewogen, toen de man, wiens leven een rusteloos streven naar volmaking was, zóó tot ons sprak. Ruim een kwartier uurs duurde deze toespraak, gedurende welke wij beurtelings diepen eerbied, onbegrensde hoogachting en hartelijke liefde voor den man gevoelden. Toen hij geëindigd had, gaf hij zijn verlangen te kennen, om de buitenstaande Studenten te begroeten. Men ondersteunde hem tot voor het raam. Dáár gekomen, zweeg de muzijk en maakte plaats voor een daverend gejuich. Nu was het de doodelijk zwakke SCHRÖDER niet meer; zijne oogen schitterden; zijn gelaat klaarde op, en hij sprak on-

(*) De hoofdzakelijke inhoud der woorden, door de Studenten mij medegedeeld, komt *geheel* overeen met hetgeen SCHRÖDER zelf had aangeteekend van hetgeen door hem dien avond gesproken was. Die aanteekeningen zijn onder zijne papieren gevonden, en door welwillende mededeeling der treurende Weduwe ben ik in staat gesteld zijne toespraak woordelijk terug te geven; terwijl de vergelijking dier toespraak met de woorden, die leefden in de herinnering zijner leerlingen, mij de getrouwheid van zijn geheugen in het uitspreken en opteekenen waarborgt.

derhoudend met ons, als schoot een nieuwe levensgeest door zijne aderen. — Het was aandoenlijk om te zien, met welk een smartelijk welgevallen 's mans echtgenoot en kinderen deze vrolijkheid gadesloegen; want ach! zij wisten maar al te zeer, dat zijn einde niet verre meer zijn zou.»

«Toen wij afscheid namen, hadden wij meer dan een half uur bij den man vertoefd; een half uur, dat niet ligt uit onze geheugenis zal verdwijnen!»

Aldus spreken de tegenwoordige kweekelingen onzer Hoogeschool. Hunne getuigenis sluite zich aan die van zoo vele zijner vroegere leerlingen en vrienden aan. En inderdaad, die woorden en die avond waren ook het laatste afscheid van Schröder aan de Hoogeschool, zijn laatste *vaarwel* aan de Studenten. — Hij heeft na dien avond, waarop hij zoo plegtig en indrukmakend afscheid nam, niet meer kunnen werken voor de Hoogeschool. Meer en meer toch verergerde de ligchaamskwaal. Nog zat hij in de laatste weken van zijn aardsche leven op zijne studeer-kamer, te midden van zijne boeken; nog bleef de geest helder, en het vrienden-bezoek was hem welkom; maar allengs werd het ligchaam gesloopt, tot dat hij na een smartelijk ziekbed van weinige dagen, waarbij hij veelal onbewust van zich zelven scheen, den 20sten Maart 1845 ontsliep, en den geest overgaf voor hoogere ontwikkeling, waarnaar hij hier beneden gestreefd had.

Zijne leerlingen en vrienden vergezelden den 26sten Maart zijne uitvaart. Hij werd begraven in zijn familie-graf aan de Bild. Daar sprak zijn veeljarige vriend Decker

ZIMMERMAN, Leeraar der Ev. Luthersche Gemeente, woorden, die indruk maakten. — En SCHRÖDER was niet meer onder ons, maar zijn geest zal blijven voortleven! — — *Zacht ruste dan de assche* van den edelen man, aan wiens nagedachtenis deze geringe hulde gebragt zij! (*).

(*) Zie de lijst der schriften van SCHRÖDER bij den Hoogl. BOUMAN, l. l. p. 80—82.